

Okres lateński i wpływy rzymskich

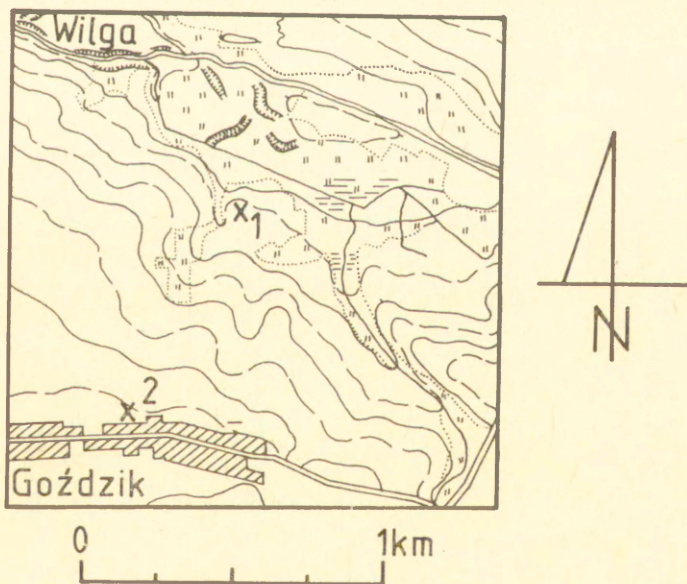
ANDRZEJ NIEWĘGŁOWSKI

DWA CMENTARZYSKA Z OKRESU RZYMSKIEGO W GOŹDZIKU,
GM. BOROWIE, WOJ. SIEDLCE

W latach 1959-1961 z ramienia Katedry Archeologii Pradziejowej i Wczesnośredniowiecznej Uniwersytetu Warszawskiego prowadzono na terenie wsi Goździk koło Garwolina prace wykopalskowe, które objęły dwa stanowiska. Materiały pochodzące z obydwu stanowisk w Goździku przechowywane były w magazynie Instytutu Archeologii U. W. (obecnie w Muzeum Starożytnego Hutnictwa Mazowieckiego w Pruszkowie). W ciągu 20 lat, od czasu prowadzenia badań magazyn ten został przebudowany, a znajdujące się w nim materiały były wielokrotnie przestawiane i przekazywane w depozyt. W rezultacie, w chwili obecnej wielu zabytków nie odnaleziono, a niektóre z nich w ogóle są nieznane ze względu na brak wcześniej sporządzonego katalogu.

I. STANOWISKO 1

Stanowisko 1 leży około 800 m na północ od zabudowań wsi, na polach Antoniego Ziółka i Jana Gładysza, na krawędzi doliny rzeki Wilgi, na jej lewym brzegu (ryc. 1). Na stanowisku tym wyróżniono 3, chronologicznie i kulturowo różne zespoły: 1 — osadę kultury lużyckiej zapewne

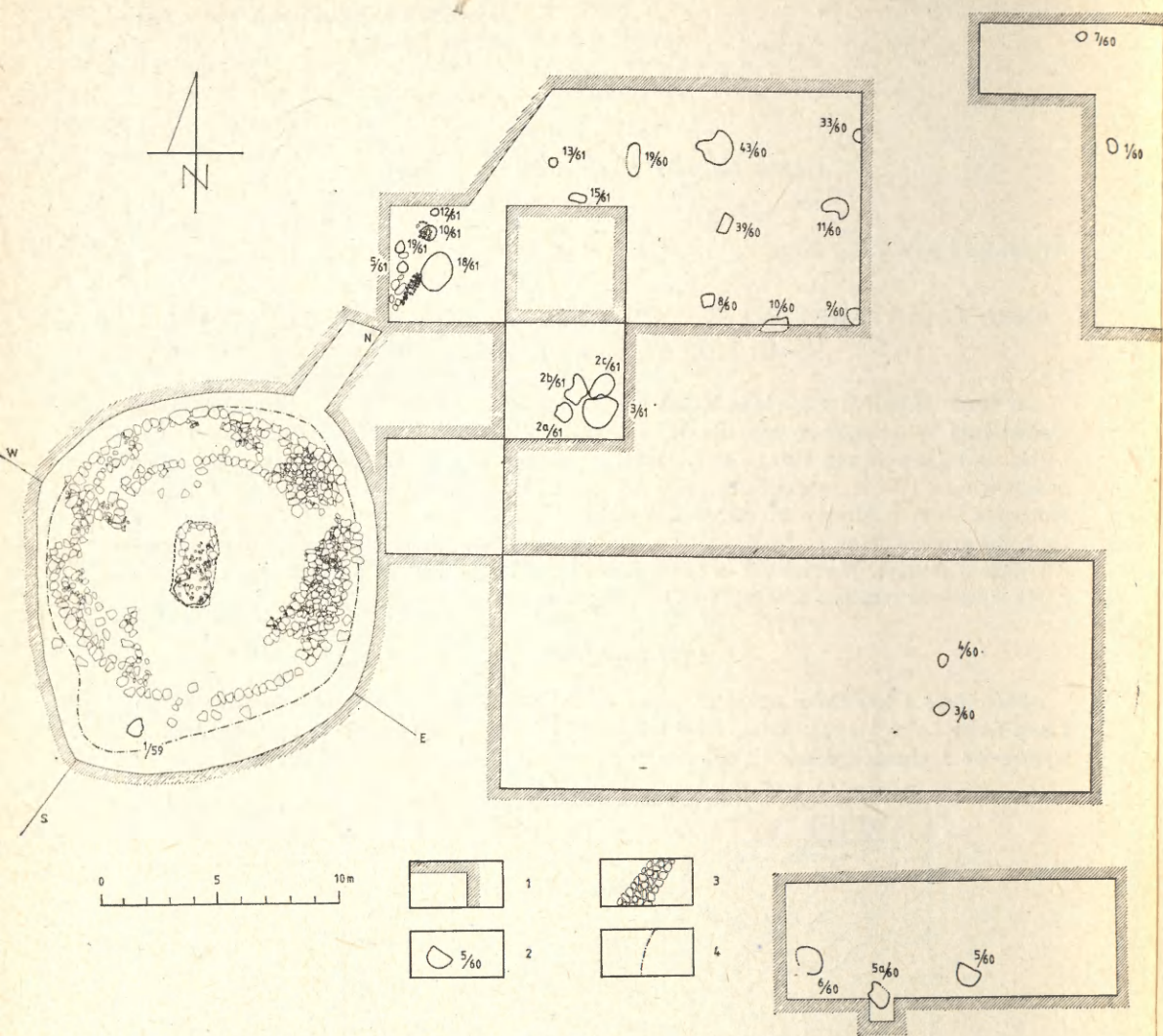

Ryc. 1. Goździk, woj. Siedlce. Położenie cmentarzysk:

1 — cmentarzysko kultury wielbarskiej (stan. 1); 2 — cmentarzysko kultury przeworskiej (stan. 2)

Situation of the cemeteries:

1 — cemetery of the Wielbark culture (site 1); 2 — cemetery of the Przeworsk culture (site 2)

Ryc. 2. Goździk, woj. Siedlce, stan. 1. Plan cmentarzyska kultury wielbarskiej:

1 — granice wykopów; 2 — groby i jamy; 3 — kamienie; 4 — zasięg płaszcza kamiennego kurhanu

Site 1. Plan of the cemetery of the Wielbark culture

1 — limits of the excavation units; 2 — graves and pits; 3 — stones; 4 — extent of the stone capping of the barrow

z końca epoki brązu i z okresu halsztackiego, 2 — osadę kultury przeworskiej z podokresu wczesnorzymskiego, 3 — cmentarzysko kultury wielbarskiej z podokresu późnorzymskiego¹. Niniejsze opracowanie obejmuje jedynie materiały z tego ostatniego obiektu.

¹ W drukowanych dotychczas opracowaniach niżej podpisanego (por. A. Niewęglowski, *Ogólne wyniki i problematyka badań stanowisk z okresu późnolateńskiego w okolicach Garwolina*, WA, t. 30: 1964, z. 3-4, s. 234; tenże, *Mazowsze na przełomie er. Przemiany społeczno-demograficzne i gospodarcze*, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1972, s. 229 n.) wyróżniono na omawianym stanowisku jeszcze jedno cmentarzysko, z okresu przedrzymskiego; jednakże po bliższej analizie okazało się, że zaliczone do niego groby pochodzą z późnego podokresu rzymskiego i należą do cmentarzyska kultury wielbarskiej.

Warstwa kulturowa na stanowisku 1 była w górnych partiach w znacznym stopniu zniszczona przez osadnictwo nowożytnie (XVI-XVIII w.), a także wskutek głębokiej orki i prawdopodobnie wylewów powodziowych Wilgi. W niektórych przypadkach zachowały się jedynie dolne partie grobów o bardzo małej miąższości sięgającej zaledwie kilkunastu centymetrów. O zniszczeniu cmentarzyska świadczy również występująca na wielu odcinkach warstwa podorna barwy brązowej i żółto-brązowej, która miejscami zawierała rozwleczone kości spalone, węgle drzewne i zabytki (ceramika, zapinki, przęślik, fragmenty stopionego szkła). Również w niektórych jamach osady z podokresu wczesnorzymskiego występowały spalone kości, pojedynczo lub w małych skupieniach. Z drugiej strony w grobach zdarzały się grudki polepy.

Cmentarzysko kultury wielbarskiej z podokresu późnorzymskiego składało się z widocznych na powierzchni, chociaż częściowo zniszczonych, kilku kurhanów (plan ich w skali 1:100 wykonał J. Fellmann) zbudowanych z kamieni oraz z leżących obok nich grobów płaskich. W trakcie prac wykopaliskowych zbadano jeden najlepiej zachowany kurhan oraz 26 jam i grobów płaskich (ryc. 2). Odkrywane obiekty numerowano kolejno (łącznie z obiektami osad kultur łużyckiej i przeworskiej) zaczynając w każdym sezonie badawczym od numeru 1. Dlatego opisane niżej groby nie mają kolejnej numeracji, a niekiedy te same numery grobów powtarzają się odpowiadając poszczególnym sezonom badawczym. Poza tym ze względu na zniszczenie cmentarzyska i skomplikowaną stratyografię oraz zaginięcie części materiałów należy się liczyć z faktem, że niektóre wchodzące w jego skład obiekty, zwłaszcza wyposażone wyłącznie w ceramikę, nie zostały zidentyfikowane.

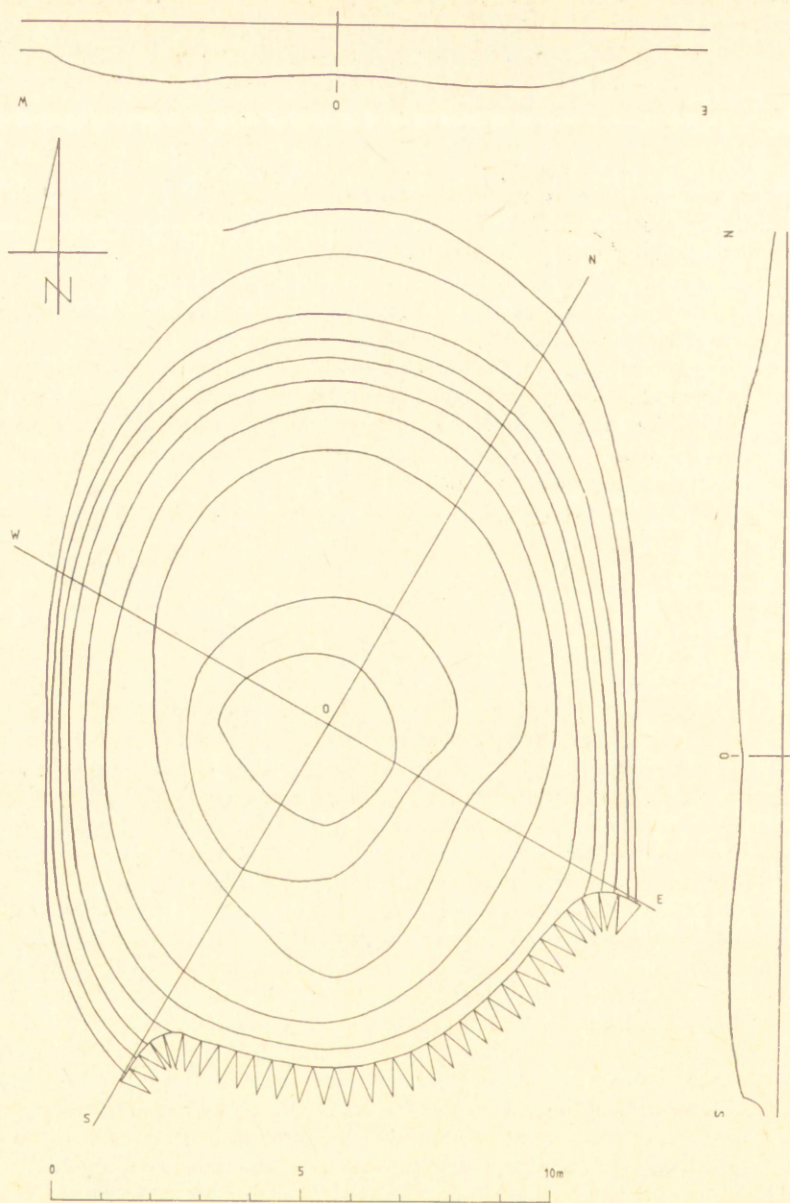
KURHAN I

Kurhan miał kształt niewysokiego owalnego pagórka (ryc. 3) o wymiarach 12,5×20,0 m i ok. 110 cm wysokości, spłaszczonego nieco od strony północnej i z niewielkim, kolistym zagłębieniem pośrodku (średnicy ok. 5,30 m). Owalny kształt kurhanu jest najprawdopodobniej wynikiem wybierania kamieni w czasie orki wzdłuż dłuższych jego boków, od strony których leżą pola orne. Kurhan zbudowano na warstwie kulturowej osady z podokresu wczesnorzymskiego niwelując uprzednio teren, o czym świadczy przemieszana warstwa z tego czasu i niektóre jamy wspomnianej osady występujące pod kamiennym nasypem kurhanu (ryc. 4). Pierwszym etapem budowy kurhanu było ułożenie na znielowanej powierzchni konstrukcji z dużych głazów narzutowych (ryc. 5). Miała ona formę kolistego pasa szerokości od 2,5 do 3,0 m, składającego się z kilku warstw wielkich kamieni ułożonych jedna na drugiej i obramowanych od zewnątrz i od wewnątrz koncentrycznymi kręgami zbudowanymi z przylegających do siebie głazów (ryc. 2). Konstrukcja ta została następnie przykryta płaszczem ze średnich i małych kamieni, których wielkość zmniejszała się ku górze i ku środkowi kurhanu. W płaszczu kamiennym znaleziono małe kółko brązowe (pierścień?; ryc. 7:1), a między kamieniami kolistej konstrukcji (w ćwiartce NOE kurhanu, na głębokości ok. 25 cm od powierzchni) dwa duże paciorki (ryc. 7:2; 13d). Wiele kamieni, z których zbudowany był kurhan miało czarne smugi prawdopodobnie wskutek osmalenia w ogniu (pozostałość ognisk rytualnych?). Jak już wspomniano, przed rozpoczęciem badań cały kurhan, jak i zewnętrzny płaszcz kamienny, miały kształt owalny, natomiast opisana konstrukcja u podstawy kurhanu stanowiła regularne koło o zewnętrznej średnicy 12,60 m. Płaszcz kurhanu miał wymiary 16,70 m po linii profilu NS i 13,50 m po linii profilu WE oraz sięgał zasadniczo poza kolistą konstrukcję. Jedynie od strony zachodniej, widocznie wskutek zniszczenia płaszcza kamiennego, kończył się on równo z zewnętrznym kręgiem u podstawy kurhanu. Poza tym kręgiem w odległości ok. 1 m od niego na południe pojawił się zarys jamy grobu 1/59 (wym. 83×73 cm). Grób ten był nakryty płaszczem kamiennym, czyli należy go datować wcześniej od wzniesienia kurhanu. Analogiczne fakty zaobserwowano na współczesnym, późnorzymskim cmentarzysku kultury wielbarskiej w Cecelach, woj. białostockie, gdzie w niektórych kurhanach ich nasypy, prócz grobu zasadniczego, przykrywały wcześniej już wkopane groby płaskie².

Pośrodku kolistej konstrukcji kamiennej mieściła się duża, w przybliżeniu prostokątna jama

² J. Jaskanis, *Cmentarzysko z okresu rzymskiego w Cecelach, pow. Siemiatycze, w świetle badań z lat 1966-1970*, Spraw. Arch. t. 24: 1972, s. 90.

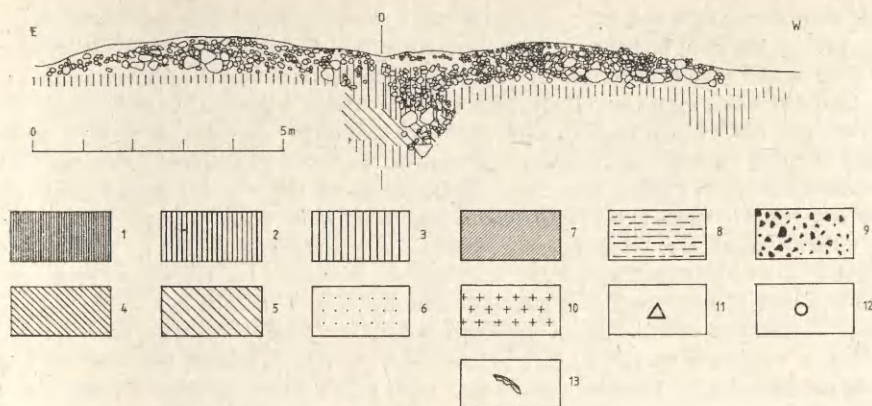

Ryc. 3. Goździk, woj. Siedlce, stan. 1. Plan warstwicowy kurhanu przed rozpoczęciem badań (wysokość warstwowa — 10 cm)

Site 1. Contour plan of the barrow before excavation (height of the contour lines — 10 cm)

grobowa zorientowana mniej więcej wzdłuż linii północ—południe (ryc. 2,6). Jama ta była wykopana i zasypana przed wzniesieniem płaszczu kamiennego kurhanu. Powinna się więc od niego wyraźnie odcinać. Tymczasem w profilu kurhanu (ryc. 4) po linii W—E w jamie grobowej zaznacza się wyraźnie przemieszanie warstw i zsypanie do niej nie tylko mniejszych kamieni płaszczu, ale również dużych głazów pochodzących zapewne z kolistej konstrukcji kamiennej. Mogło to nastąpić

Ryc. 4. Goździk, woj. Siedlce, stan. 1. Profil kurhanu po linii W-E:

1 – ziemia czarna; 2 – ziemia szara; 3 – ziemia jasnoszara; 4 – ziemia ciemnobrązowa; 5 – ziemia jasnobrązowa; 6 – piasek calcowy; 7 – rudawiec; 8 – woda gruntowa; 9 – węgle drzewne; 10 – kości spalone; 11 – żelazo; 12 – brąz; 13 – ceramika

Site 1. Profile of the barrow along the W-E line

1 – black earth; 2 – grey earth; 3 – light grey earth; 4 – dark brown earth; 5 – light brown earth; 6 – primary sand; 7 – iron pan; 8 – ground water; 9 – charcoal; 10 – cremated bones; 11 – iron; 12 – bronze; 13 – ceramics

Ryc. 5. Goździk, woj. Siedlce, stan. 1. Fragmenty kolistej konstrukcji kamiennej u podstawy kurhanu w ćwiartce NOE;

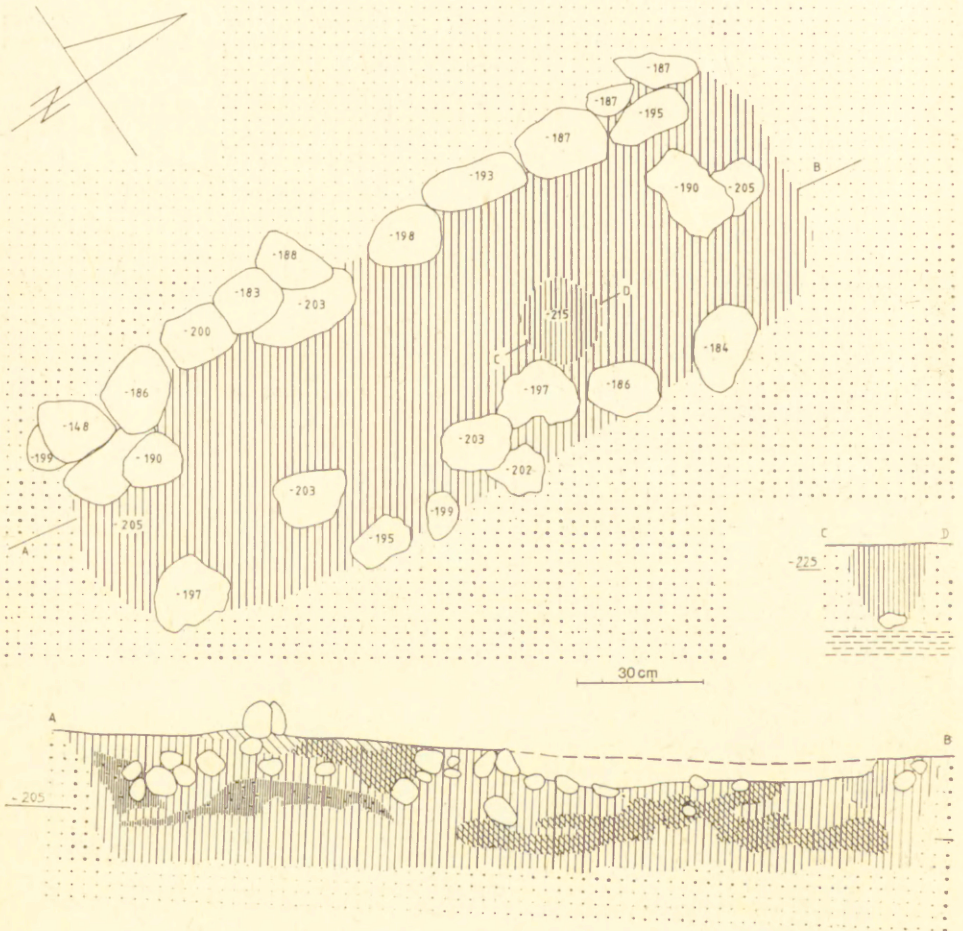
a – fot. od południa; b – fot. od północy

Site 1. Fragments of the circular stone construction at the foot of the barrow in quarter NOE

a – photograph from the south; b – photograph from the north

jedynie wskutek wkopu w nasyp i w jamę grobową, o czym świadczy koliste zagłębienie widoczne na powierzchni kurhanu. Brak śladów komory obudowującej jamę grobową przemawia przeciwko zaburzeniu warstw wskutek jej zapadnięcia. Pozostają więc dwie inne możliwości: wykonanie wkopu w starożytności w celu wyrabowania kurhanu lub jego dewastacja w czasach nowożytnych czy nawet współczesnych. Plany wkopu i jamy grobowej (wykonywane co 20 cm) wskazują, że ich wypełnisko nie było jednolite i zmieniło się zależnie od głębokości. Na wyższych poziomach zalegała warstwa ciemnoszara z licznymi węglami drzewnymi; niżej przechodziła ona w dość jednolitą warstwę brunatną, pod którą w warstwie siwojaszarszej występowały znów węgle drzewne. Dwie pierwsze, górne warstwy wiązały się z wkopem, który wciął się w jamę grobową lejkowato i tylko częściowo zniszczył jej pierwotne wypełnisko. Wkop ten sięgał do głębokości ok. 150-175 cm licząc od powierzchni środka kurhanu (w miejscu przecięcia linii profili NS i WE). Niżej nieuszkodzona jama grobowa o poziomym dnie sięgała do głębokości 216-220 cm. Miała ona kształt dość regularnego prostokąta o wymiarach ok. 3,20 × 1,40 m i obstawiona była dużymi głazami uszczelnionymi drobnymi kamieniami (ryc. 6). Obstawa składała się z kilku warstw leżących jedna na drugiej. Na dnie jamy grobowej, w jej północno-zachodniej partii, w obrębie obstawy kamiennej o wymiarach 3,10 ×

Ryc. 6. Goździk, woj. Siedlce, stan. 1. Plan i profil dolnej partii jamy grobowej pod kurhanem (cyfry oznaczają poziom w stosunku do reperu własnego w cm)

Site 1. Plan and profile of the lower part of the grave pit beneath the barrow (figures denote the level in cm in relation to our own bench mark)

× 1,30 m pojawił się kolisty, jasnoszary zarys o średnicy 34 cm. Miąższość jego wynosiła 35 cm i sięgała poziomu wody gruntowej; powyżej leżał średniej wielkości kamień (ryc. 6).

Wyposażenie jamy grobowej było ubogie. Składało się z fragmentów 3 niekompletnych naczyń glinianych, nieco wyżej odkryto brązowe, platerowane srebrem okucie końca pasa. Skupienie ceramiki występowało na pograniczu wkopu, natomiast okucie pasa zapewne poza jego zasięgiem. Zagadkowy jest brak jakiegokolwiek materiału kostnego, chociaż kształt i wielkość jamy grobowej, jak również jej kamienna obudowa wskazywałyby na grób szkieletowy. W związku z tym należy podkreślić, że w Cecelach, woj. białostockie, na analogicznej i współczesnej nekropoli, jak w Goździku, na 8 kurhanów w 5 szczątki kostne nie zachowały się, chociaż mogły te zawierały nieduże płytkie jamy odpowiadające raczej pochówkom ciałopalnym³. W Goździku, czynnikiem, który ewentualnie mógł zadecydować o zniszczeniu kości byłby fakt, że dno jamy grobowej leżące na głębokości ok. 220 cm (od poziomu środka kurhanu) podchodziło wodą. Z drugiej strony prawdopodobne jest również występowanie tutaj grobu symbolicznego.

Inwentarz kurhanu:

Kółko brązowe (pierścionek?) o przekroju w formie spłaszczonego owalu, średn. zewn. 2,3 cm, wewn. 1,5 cm (ryc. 7:1). Duży paciorek (ryc. 7:2), ośmiościenny — kubooktaedryczny, ciemnoczerwony, wykonany prawdopodobnie z karneolu, dług. 2,4 cm, szer. 1,6 cm, grubość 0,8 cm. Połowa dużego paciorka szklanego (ryc. 13d), kulistego, zdobionego wielobarwną nitką szklaną a pośrodku dookólną, białą linią falistą, średn. przekroju 2,0 cm (zabytek zaginął). Okucie pasa (ryc. 7:3) z brązu wykładane za pomocą 3 nitów blaszką srebrną, z dużym nitom do przytwierdzenia okucia do pasa, dług. 3,9 cm, najw. szer. 2,0 cm. Fragment górnej partii czarki (ryc. 7:7) czarnej starannie gładzonej, lśniącej, wewnątrz ciągi gładzenia, domieszka drobnoziarnista, średn. wyl. 12,0 cm. Fragmenty pucharu (ryc. 7:8) o powierzchniach czarnych, starannie gładzonych, lśniących, domieszka drobno- i średnioziarnista, średn. wyl. 11,0 cm, dna 8,5 cm. Fragmenty brzuśca ostroprofilowanego (ryc. 7:5) o powierzchniach starannie gładzonych, lśniących, czarnych, domieszka drobno- i średnioziarnista.

Z powyższego opisu zbadanego obiektu wynika, że mamy do czynienia z kurhanem kultury wielbarskiej (fazy cecelskiej) typu rostolckiego. Świadczą o tym analogie w wielkości i budowie do kurhanów w Cecelach, woj. białostockie, jak również na innych cmentarzyskach wspomnianej kultury⁴. Należy podkreślić, że badania w Cecelach (podobnie jak w Goździku) nie doprowadziły do potwierdzenia występowania w kurhanach komór grobowych⁵.

GROBY PŁASKIE

Grób 1/59 — jamowy

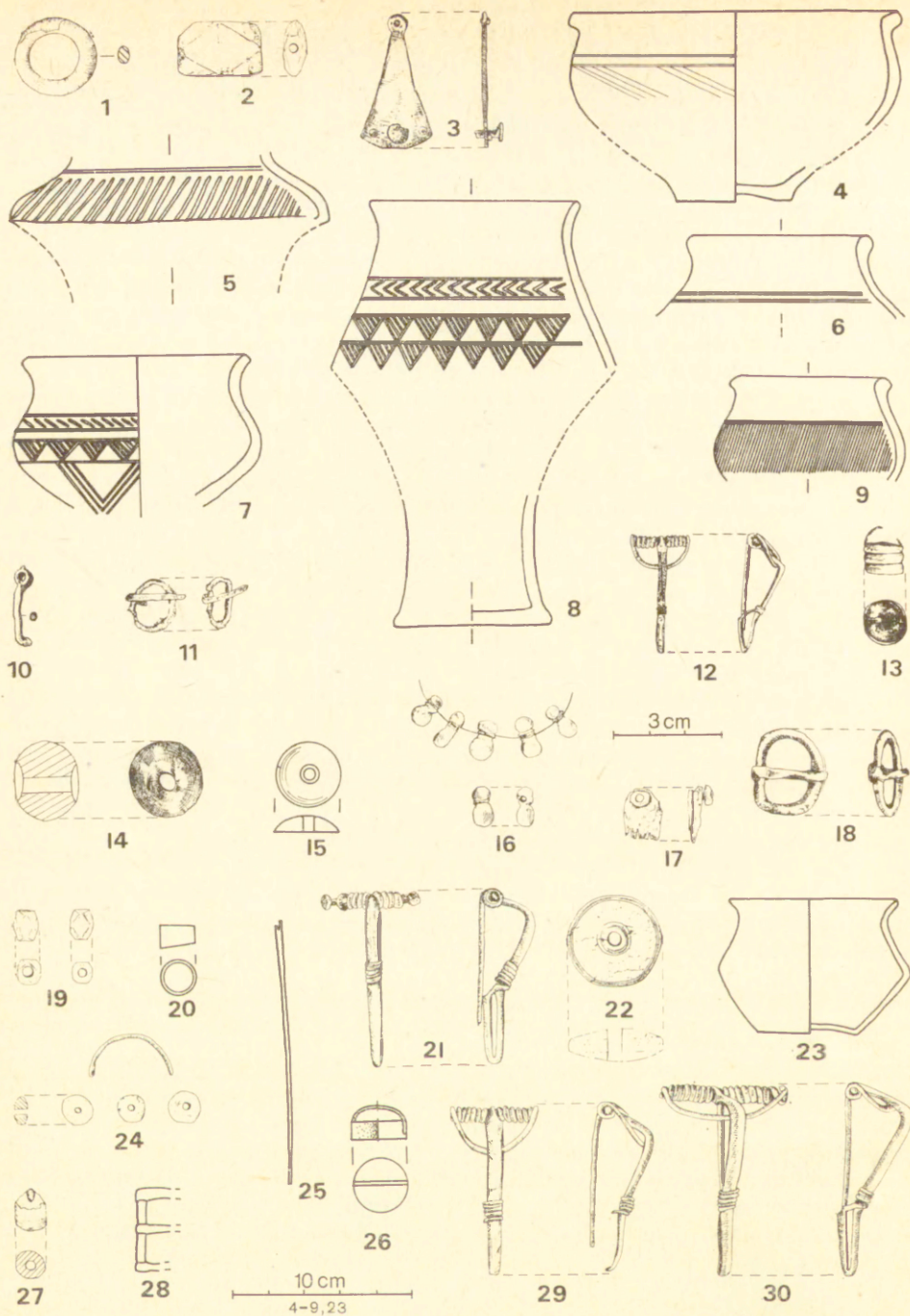
Jama grobowa pod nasypem kamiennym kurhanu (średn. 83 cm, głęb. 69-124 cm), wypełnisko ciemnoszare, głębiej szaro-czarne z licznymi kośćmi, węglami drzewnymi i pojedynczymi kamieniami (ryc. 8a). Liczne były fragmenty ceramiki, zwłaszcza w górnej partii grobu. Odkryto też kolec sprzączki, fragment grzebienia i 2 blaszki.

Za wartość: Fragmenty naczynia (ryc. 7:4) żółtobrunatnego, starannie gładzonego, domieszka drobnoziarnista, średn. wyl. 18 cm, dna 6,4 cm. Przepalone fragmenty naczynia (ryc. 7:9), szaropopielate, miejscami ceglástico-brunatne, gładzone z domieszką drobnoziarnistą, średn. wyl. 7,5 cm. Przepalone fragmenty naczynia (ryc. 7:6), szaropopielate, starannie gładzone, domieszka drobnoziarnista, średn. wyl. 9 cm. Fragment wylewu, zewnątrz zniszczony, wewnątrz ceglástico-szary, domieszka drobnoziarnista. Mały fragment wylewu, przepalony, żółtobrunatny, domieszka drobnoziarnista. Brązowy kolec sprzączki (ryc. 7:10) dług. 2,3 cm. Fragment trójplytowego grzebienia kościanego z ułamkiem nitu brązowego. Dwie blaszki brązowe, jedna ze śladem otworu — fragmenty okucia (?).

³ Jaskanis, *op. cit.*, s. 87.

⁴ J. Jaskanis, J. Okulicz, *Kultura wielbarska (faza cecelska)*, [w:] *Prahistoria ziem polskich*, t. 5, *Późny okres lateński i okres rzymski*, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1981, s. 184 n.; Jaskanis, *op. cit.*, s. 85 n.

⁵ Jaskanis, *op. cit.*, s. 86.

Ryc. 7. Goździk, woj. Siedlce

Zabytki z kurhanu: (1-3, 5, 7, 8) oraz z grobów i jam: 4, 6, 9, 10 – grób 1/59; 11 – grób 3/60; 12-20, 25 – grób 10/60; 21-24, 26, 28 – grób 19/60; 27 – jama 43/60; 29 – jama 39/60; 30 – grób 33/60; 2, 19 – szkło; 15, 16, 22, 24 – bursztyn; 17 – kość; 4-9, 14, 23, 27 – glina; pozostałe – brąz

Site 1. Finds from the barrow and from the graves and pits

1-3, 5, 7, 8 – barrow; 4, 6, 9, 10 – grave 1/59; 11 – grave 3/60; 12-20, 25 – grave 10/60; 21-24, 26, 28 – grave 19/60; 27 – pit 43/60; 29 – pit 39/60; 2, 19 – glass; 15, 16, 22, 24 – amber; 17 – bone; 4-9, 14, 23, 27 – clay; the rest – bronze

Grób 1/60 — jamowy

Jama grobowa (średn. 79 cm, głęb. 35-75 cm), wypełnisko jasnobrunatne, żółtoszare i czarne z węglami drzewnymi i kośćmi.

Grób 3/60 — popielnicowy, obsypany resztkami stosu

Jama (średn. 32 cm głęb. 30-43 cm) o szarym i jasnoszarym wypełnisku z bardzo nielicznymi węglami drzewnymi (ryc. 8b). W małej popielnicy, prócz niewielkiej ilości drobnych kości, znajdowały się skorupy naczyń prawdopodobnie odwróconego do góry dnem oraz drugie miniaturowe naczynie. Naczynia te również zawierały kości. Odkryto dalsze fragmenty ceramiki i sprzączkę wewnątrz popielnicy, między jej ściankami a małymi naczyniami.

Zawartość: Popielnica w formie małej wazy dwustożkowej z ostrym załomem i dwa małe naczynia — zaginęły. Ponad 30 fragmentów ceramiki gładzonej (część pochodzi zapewne z wspomnianych naczyń), przepalanej i jeden fragment naczynia grubościennego, chropowatego. Mała sprzączka brązowa (ryc. 7:11), szer. ramy 1,5 cm, dług. kolca 1,7 cm.

Grób 4/60 — jamowy

Jama (średn. 52 cm) o wypełnisku u góry niebieskawoszarym, głębiej węglowoczarным i żółtawoszarym z licznymi węglami drzewnymi, spalonymi kośćmi, kilkunastoma ułamkami ceramiki i grudką polepy.

Grób 5/60 — jamowy

Jama grobu (średn. 103 cm, głęb. 20-47 cm) z wypełniskiem szarym i czarnym z nielicznymi węglami, kośćmi, ułamkami ceramiki (ok. 20 fragmentów) i grudkami polepy. W jamie tkwił również dość duży kamień.

Grób 5a/60 — jamowy

Jama grobu (średn. 93 cm, głęb. 39-64 cm) o wypełnisku szaroczarnym, miejscami żółtoszarym i niebieskawoczarnym, z ułamkami ceramiki (ok. 20 sztuk), licznymi węglami drzewnymi i małą ilością kości. Znalezione również dość duży kamień i pojedyncze grudki polepy.

Zawartość: Sześć fragmentów naczynia, silnie przepalonych, brunatnawoszarych, gładzonych, z domieszką drobnoziarnistą (w tym duży fragment wylewu). Fragment wylewu i duży fragment brzuśca naczynia wykonanego na kole, powierzchnia gładzona, barwa szara i ciemnoszara. 11 fragmentów brzuśców naczyń brunatnych o nierównej lub chropowatej powierzchni oraz fragment wylewu małego naczynia barwy czarnej, starannie gładzony, z drobnoziarnistą domieszką. Ułamek paciorka szklanego (prawdopodobnie kulistego) zdobionego wielobarwną nitką szklaną.

Grób 6/60 — jamowy

Jama (średn. 135 cm, głęb. 39-63 cm) częściowo zniszczona i rozwleczona, wypełnisko jasnobrunatne i jasnoszare, w głębszej partii miejscami czarne, przemieszane z rudawcem, zawierało węgle drzewne, kości i ułamki ceramiki.

Zawartość: 13 fragmentów ceramiki, w tym 3 silnie przepalone (zżulone), 1 wylew i 8 fragmentów brzuśców brunatnych, grubościennych z średnio- i gruboziarnistą domieszką. Nieokreślony przedmiot z brązu (nożyk?). Stop szkła jasnozielonego o wymiarach 3,1 × 2,4 cm.

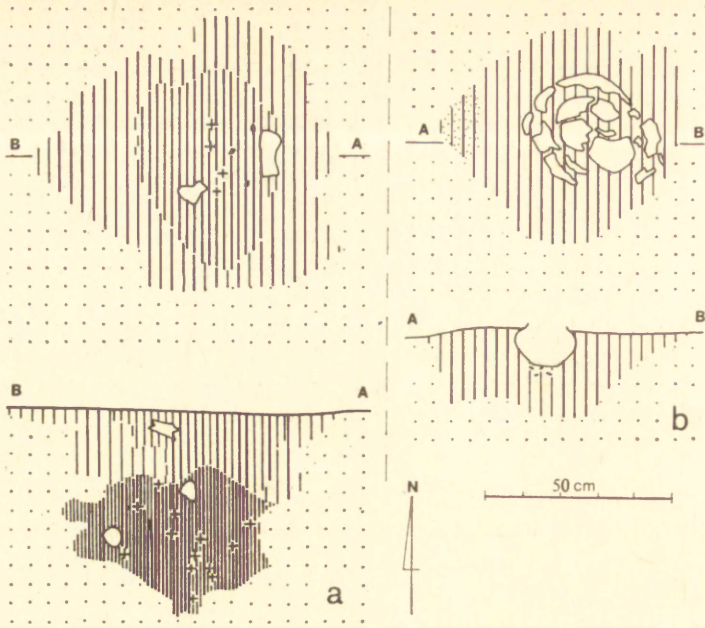
Grób 7/60 — jamowy

(zniszczony — wkopany w jamę 11/60, należąca do osady z podokresu wczesnorzymskiego)

Jama prawie kolistą (średn. 45 cm, głęb. 25-44 cm), wypełnisko czarne ze spalonymi kośćmi, węglami i grudkami polepy.

Grób 8/60 — jamowy

Jama zbliżona do prostokąta o boku 53 cm (głęb. 26-52 cm) miała wypełnisko żółtobrunatnawoszare, z dość dużą ilością spalonych kości i 2 fragmentami ceramiki.

Ryc. 8. Goździk, woj. Siedlce, stan. 1. Plany i profile grobów:

a – grób 1/59; *b* – grób 3/60

Site 1. Plans and profiles of the graves:

a – grave 1/59; *b* – grave 3/60

Grób 9/60 – jamowy

Jama grobu (głęb. 23-63 cm) o wypełnisku szarobrunatnym z węglami zawierała dość liczne kości spalone i kilka ułamków ceramiki.

Grób 10/60 – jamowy

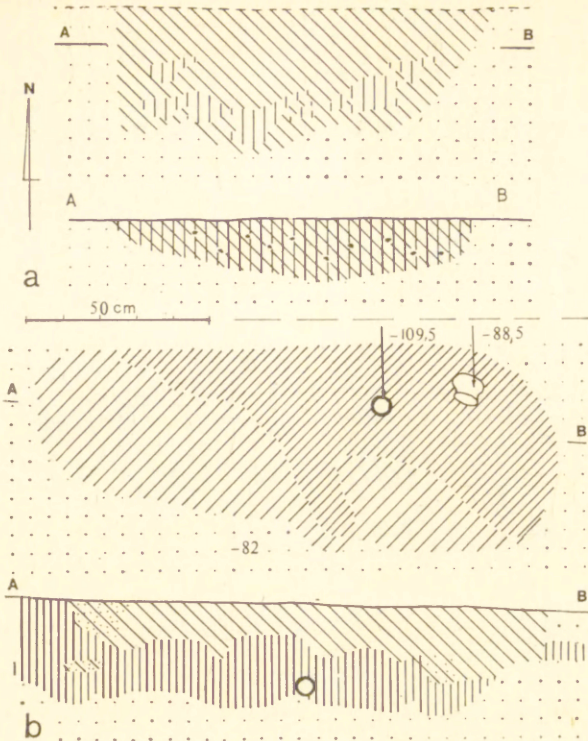
Jama o średn. 96 cm (głęb. 23-40 cm) z wypełniskiem jasnobrunatnym, szaroniebieskawym i licznymi węglami drzewnymi (ryc. 9a). Kości spalonych nie stwierdzono, odkryto natomiast fragment szczęki i zęby małego dziecka, a obok zapinkę brązową, paciorki szklane i bursztynowe, wisiorki wiaderkowate, przęślik, fragmenty igły i grzebienia; w sąsiednim skupieniu odkryto na resztkach drewna (fragment pudełka?) sprzączkę do pasa.

Zawartość: Zapinka brązowa (ryc. 7:12), kuszowata z podwiniętą nóżką (A 161) dług. 3,3 cm. Nieregularny przęślik gliniany (lub paciorek?), wys. 1,9 cm, średn. 2,1-2,3 cm (ryc. 7:14). Fragmenty szpili (?) żelaznej (zagięły). Dwa fragmenty igły brązowej (ryc. 7:25), łączna dług. 7,4 cm. Trzy małe fragmenty trzyczęściowego grzebienia kościanego (ryc. 7:17). Sprzączka brązowa (ryc. 7:18), półkolistą, rama 2,6 cm, dług. kolca 2,2 cm. Dwa brązowe wisiorki wiaderkowate, w tym jeden poprzecznie żebrowany (ryc. 7:13), średn. 1,3 cm, wys. 1,2 cm. Paciorek z brązu w kształcie walca ze śladami toczenia? (zagiął). Dwa paciorki szklane, kubooktaedryczne (ryc. 7:19), niebieskie, w tym jeden ze śladami szlifowania, wymiary: 0,8×0,5 cm i 0,9×0,7 cm. Sześć paciorków bursztynowych, ósemkowatych (ryc. 7:16), wymiary: 1,3×0,7 cm (największy) i 1,1×0,6 cm (najmniejszy). Mały pierścionek z taśmy brązowej (ryc. 7:20), średn. 1,0 cm (zagiął). Paciorek bursztynowy (ryc. 7:15), duży, półowalny, ze śladami toczenia, średn. 1,8 cm.

Grób 11/60 – jamowy

Jama grobowa (średn. 127 cm, głęb. 15-56 cm) miała wypełnisko jasnobrunatne z zciemnieniami niebieskawoszarymi, z licznymi węglami drzewnymi i kilkoma kamieniami, kości nieliczne, kilka fragmentów ceramiki.

Ryc. 9. Goździk, woj. Siedlce, stan. 1. Plany i profile grobów;

a — grób 10/60 (fragment planu i profil); b — grób 19/60

Site 1. Plans and profiles of the graves:

a — grave 10/60 (fragment of the plan and profile); b — grave 19/60

Grób 19/60 — jamowy

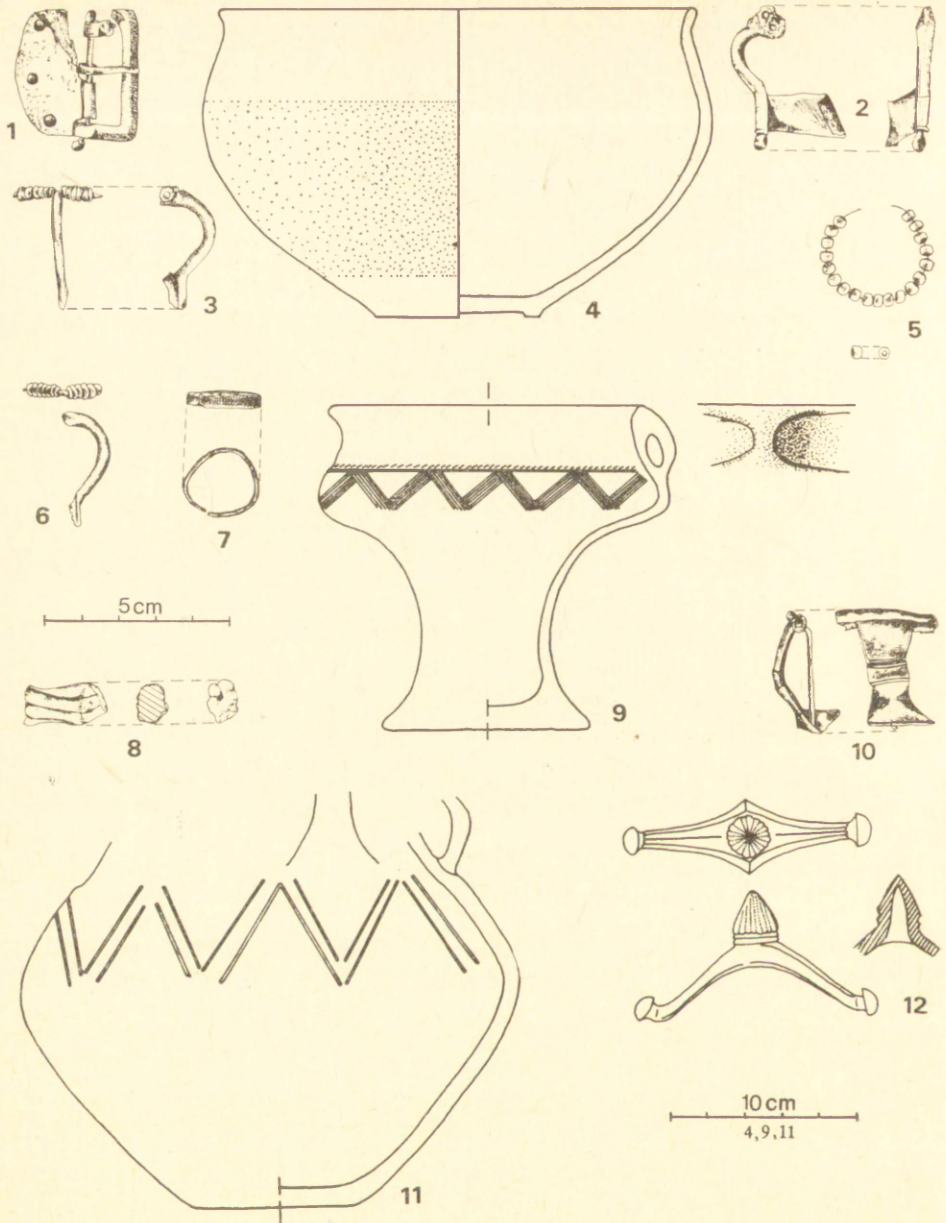
Jama (średn. 142 cm, głęb. 35-65 cm) z wypełniskiem brunatnym i żółtobrunatnym, w głębszych partiach popielatoszarym (ryc. 9b). Odkryto ząb trzonowy niemowlęcia, oraz małe decentericznie usytuowane naczynie (wewnątrz znaleziono 2 spalone kostki); nieco dalej, w skupieniu, 2 wisiorki wiaderkowate (na cenniejszej warstwie zbutwiałego drewna — resztki pudełka?), 3 małe paciorki bursztynowe i zapinkę brązową. Obok znajdowały się pozostałe przedmioty.

Zawartość: Naczynie gliniane (ryc. 7:23) o powierzchni starannie gładzonej, jasnobrunatnej, cienkościennej, z drobnoziarnistą domieszką, średn. wyl. 9,0 cm, wys. 7,5 cm. Trzydzieści kilka fragmentów ceramiki. Zapinka brązowa (ryc. 7:21), kuszowata z podwiniętą nóżką (A 161/162), dług. 5,2 cm. Dwa fragmenty brązowej sprzączki (ryc. 7:28) z zachowanym fragmentem paska, dług. ramy 2,4 cm. Dwa brązowe wisiorki wiaderkowate (ryc. 7:26), wys. (większego) 0,9 cm. Trzy małe, koliste paciorki bursztynowe (ryc. 7:24), jeden ze śladami patyny brązowej średn. 0,9-1,0 cm. Drut brązowy (ryc. 7:24) — fragment kolistej zawieszki? Okrągły paciorek bursztynowy (ryc. 7:22) ze śladami toczenia, średn. 2,7 cm.

Grób 33/60 — jamowy

Jama (średn. 62 cm, głęb. 44-94 cm) miała wypełnisko szarorudawobrunatne z wkładkami niebieskawopielatymi wypełnionymi węglami drzewnymi. Kości nie zauważono z wyjątkiem fragmentu szczęki niemowlęcia; obok odkryto zapinkę.

Zawartość: Zapinka brązowa (ryc. 7:30), kuszowata z podwiniętą nóżką (A 161/162), dług. 5,4 cm.

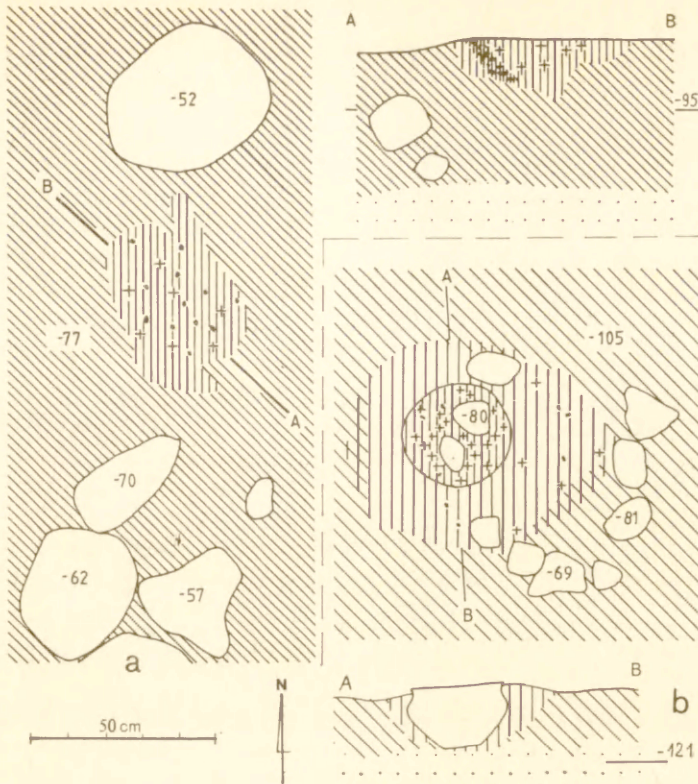
Ryc. 10. Goździk, woj. Siedlce, stan. 1. Zabytki z cmentarzyska:

1 – grób 5/61; 2 – grób 12/61; 3, 5 – jama 18/61; 4 – grób 10/61; 9 – grób 19/61; 6, 7, 8, 10, 11, 12 – znaleziska luźne; 5, 8 – szkło; 4, 9, 11 – glina; pozostałe – brąz

Site 1. Finds from the cemetery:

1 – grave 5/61; 2 – grave 12/61; 3, 5 – pit 18/61; 4 – grave 10/61; 9 – grave 19/61; 6, 7, 8, 10, 11, 12 – unassociated finds; 5, 8 – glass; 4, 9, 11 – clay; the rest – bronze

Ryc. 11. Goździk, woj. Siedlce, stan. 1. Plany i profile grobów:

a – grób 5/61; *b* – grób 10/61

Site 1. Plans and profiles of the graves:

a – grave 5/61; *b* – grave 10/61

Jama 39/60

Jama prostokątna (wymiary 78×45 cm, głęb. 50-78 cm) wypełnisko jednolite, szarawo jasnobrunatne. Węgla ani kości nie zauważono, odkryto natomiast 2 zapinki brązowe.

Zawartość: Dwie podobne zapinki kuszowate z podwiniętą nóżką (A 161) i kolankowato zgiętym kabląkiem, w tym jedna bez nóżki, pochewki i z ułamaną szpilą (ryc. 7:29, 13a).

Jama 43/60

Jama o średnicy 160 cm (głęb. 45-145 cm) miała wypełnisko dość jednolite, jasnoszarobrunatne, bez węgla drzewnych ani kości.

Zawartość: Fragment paciorka glinianego (odkryty na głęb. 57 cm), dług. 1,2 cm (ryc. 7:27).

Grób 2a/61 – jamowy

Wypełnisko ciemnoszaro-brunatne z licznymi kośćmi (średn. 75 cm, głęb. 43-63 cm).

Grób 2b/61 – jamowy połączony w górnej partii z grobem 2a

Zawierał nieliczne kości spalone, głównie w górnej brunatnej warstwie (śred. 140 cm, głęb. 45-105 cm). Głębiej zalegała warstwa ciemnoszara i niebieskawa spalenizna z licznymi węglami drzewnymi. Odkryto ok. 10 ułamków ceramiki.

Grób 2c/61 — jamowy (połączony z grobem 3/61)

Jama o średn. 100 cm, głęb. 35-107 cm. W górnej i środkowej partii (do głęb. 67 cm) występowała warstwa spalenizny barwy szarogranatowej i niebieskawej z licznymi węglami drzewnymi, głębiej żółtobrnatna i czerwona (być może wskutek palenia ognia). Odkryto 4 fragmenty ceramiki.

Grób 3/61 — jamowy

Grób wydzieliał się tylko częściowo, połączony był z grobem 2c/61 (średnica obydwu jam sięgała 2,5 m) i miał wypełnisko żółtawoszare i szarobrunatne, miejscami żółtawe lub rude (głęb. 38-84 cm). W grobie 3/61 nie zauważono kości, węgli drzewnych ani ceramiki, natomiast na pograniczu obydwu grobów (3 i 2c) w obrębie szarobrunatnej wkładki odkryto niespalone ludzkie zęby i kości (częściowo fragmenty szczęk).

Grób 5/61 — jamowy

Pomiędzy dużymi kamieniami związanymi najprawdopodobniej z osadą kultury łużyckiej pojawiła się jama (średn. 45 cm, głęb. 55-71 cm) z wypełniskiem brunatnym i szarobrunatnym, z licznymi węglami drzewnymi i kośćmi (ryc. 11a). Odkryto również kilka fragmentów ceramiki oraz sprzączkę i okucie pasa (zaginęło).

Zawartość: Brązowa sprzączka (ryc. 10:1) prostokątna (uszkodzona), na osi zakończonej kulistymi guzkami, ze skuwką do ujęcia pasa, kolec, zagięty na kanciastą (w przekroju) ramę, szer. ramy 3,6 cm, dług. kolca 1,7 cm.

Grób 10/61 — popielnicowy

Na głęb. 41-54 cm od powierzchni ukazało się skupienie średniej wielkości kamieni w kształcie półowalnego wieńca, a pod nim wydzielająca się bardzo słabo jama grobowa (średn. 70 cm, głęb. 75-95 cm). Wypełnisko jej było jasnoszarawe z węglami drzewnymi i licznymi kośćmi (ryc. 11b). Pośrodku stała popielnica zawierająca ziemię ciemnoszarą i szaroniebieskawą natomiast bardzo mało kości i przepalony fragment ceramiki. Obok grobu znajdowało się małe zagłębienie (18 × 18 cm, a miąższość do 7 cm) z szarym wypełniskiem i licznymi spalonymi kośćmi, bez węgli drzewnych.

Zawartość: Popielnica (ryc. 10:4) grubościenna, u góry i przy dnie starannie gładzona, a na brzuścu równomiernie, drobno chropowata (narzucona warstwa gliny z bardzo drobną domieszką), dno zewnątrz wgłębione — pierścieniowate, barwa szarobrunatna, domieszka grubo- i średnioziarnista, średn. wyl. 25,8 cm, dna 8,9 cm.

Grób 12/61 — jamowy

Mała jamka — dno grobu (średn. 28 cm, głęb. 75-89 cm) o wypełnisku jasnym — „czystym”; w środku znajdowało się skupienie kości, zapinka brązowa i fragment ceramiki.

Zawartość: Fragment brązowej zapinki z wysoką pochewką (A, grupa VII), dług. 4,1 cm (ryc. 10:2).

Grób 13/61 — jamowy

Kolista jama grobu (średn. 35 cm, głęb. 38-68 cm) miała wypełnisko brunatnoszare i ciemnoszare z kośćmi; na brzegu jamy odkryto skupienie ceramiki.

Zawartość: 17 fragmentów ceramiki, w tym ułamek z otworkami pod krawędzią, kultury łużyckiej (na wtórny złożu). 4 fragmenty grzebienia kościanego z jednej płytki zdobionej poziomym rowkiem (zaginęły).

Grób 15/61 — jamowy

W obrębie rozwleczonej warstwy osady z okresu rzymskiego ukazał się mały nieregularnie kolisty zarys (średn. 45 cm, głęb. 37-57 cm) z wypełniskiem jasnoszaropopielatym (niebieskawym) z kośćmi, a obok niego 2 dość duże wkładki szaroczarne, z węglami drzewnymi. Odkryto kilka fragmentów ceramiki.

Jama 18/61

Duża, owalna jama (średn. 195 cm, głęb. 90-215 cm) miała w górnej partii wypełnisko szarobrunatne z nielicznymi węglami drzewnymi. Na głęb. 140 cm jama miała kształt zbliżony do prostokątnego i na obrzeżeniu jej zarysu pojawiła się obstawa kamienna a wypełnisko zmieniło barwę na szaropopielatą i jasnoniebieską z węglami (ryc. 12b). Głębiej występowało przewarstwienie pochodzenia rudawcowego, a na głęb. 170 cm jama zwężyła się do 75 cm. Dno jej sięgało poziomu wody gruntowej. Kości nie zauważono. Na głęb. 135 cm odkryto 31 paciorków szklanych i fragmenty 2 zapinek brązowych wraz z fragmentem tkaniny.

Zachowana zawartość: Fragmenty zapinki brązowej (ryc. 10:3) dwuczęściowej (Almgren, grupa VII, odm. 193/202). 19 małych paciorków szklanych (ryc. 10:5) ze szkła matowego (wymiary circa $0,3 \times 0,3$ cm), w tym 15 barwy szaroczarnej i 4 szaroceglastej. Fragment tkaniny lnianej (?) z resztkami patyny brązowej.

Obok jamy 18/61, na południowy zachód od niej występował pod warstwą orną, na głęb. 63-78 cm od powierzchni, wydłużony bruk o wymiarach 160×50 cm z kamieni średniej wielkości (ryc. 12a). Zalegał on w szarej warstwie miąższości do 23 cm; węgli drzewnych ani kości nie zauważono.

Grób 19/61 — jamowy

Jama grobu (głęb. 86-102 cm) zbliżona do prostokąta o wymiarach 30×35 cm miała wypełnisko szare z nielicznymi kośćmi, poza tym wypełniona była fragmentami ceramiki ułożonymi przeważnie krawędziami w dół. Między nimi odkryto grudkę polepy.

Zawartość: Dwa fragmenty dużego pucharu glinianego (ryc. 10:9), gładzone, miejscami lekko przepalone, barwy żółtobrunatnej, domieszka drobno- i średnioziarnista, wys. 17,5 cm, 22 fragmenty ceramiki (zagineły).

ZNALEZISKA LUŻNE

Zapinka brązowa (ryc. 13b), kuszowata z podwiniętą nóżką (A 161/162). Fragmenty przepalanej (?) klamerki esowatej, srebrnej, zdobionej granulacją i filigranem (ryc. 13c). 3 fragmenty zapinki brązowej (ryc. 10:6) (A grupa VII), zachowana dług. 3,3 cm. Zapinka brązowa (ryc. 10:10) z kapturkami (A 40/41), dług. 3,2 cm. Fragment zniekształconego w ogniu paciorka ze szkła jasnozielonego, żłobkowanego, gwiazdzystego w przekroju (ryc. 10:8). Trzy grudki stopionego, jasnozielonego szkła. Srebrny denar rzymski Marka Aureliusza (ryc. 14), wybity w roku 165 w Rzymie⁶. Duży, zdobiony fragment garnka grubościennego (ryc. 10:11) z przewężonym uchem, barwy brunatnej, o powierzchni nierównej, z domieszką średnio- i gruboziarnistą. Pierścionek z taśmy brązowej, średn. 1,9 cm (ryc. 10:7). Ostroga brązowa (ryc. 10:12).

ANALIZA MATERIAŁÓW

Części ubioru i ozdoby

Wśród materiałów z cmentarzyska w Goździku do części ubioru należy zaliczyć 10 zapinek z brązu, 5 sprzączek brązowych, fragment szpili (?) żelaznej (grób 10/60) i okucie pasa, a do ozdób 3 pierścionki (?), klamerkę esowatą do naszyjnika, 4 wisiorki wiaderkowate i 37 paciorków.

Zapinki. Najstarszą odmianą reprezentowaną na omawianym cmentarzysku jest znaleziona luźno brązowa zapinka z kapturkami na sprężynce i osłoną cięciwy (ryc. 10:10) — wg Almgrena⁷

⁶ S. Kubiak, *Znaleziska monet rzymskich z Mazowsza i Podlasia*, Wrocław 1979, s. 45.

⁷ O. Almgren, *Studien über nordeuropäischen Fibelformen der ersten nachchristlichen Jahrhunderte mit Berücksichtigung der provinzialrömischen und südrussischen Formen*, Leipzig 1923, tabl. II: 37-43.

grupa II, seria wschodnia, odmiana 40/41. Jak podkreślano w literaturze⁸, zapinki takie są zapewne późniejsze od odmian A 38-39, 42 i zarówno w kulturze przeworskiej, jak i wielbarskiej współwystępują z najwcześniejszymi odmianami późnorzymskich fibul grup VI i VII. Omawiana forma powstała prawdopodobnie na Pomorzu wschodnim, gdzie występuje szczególnie licznie. Dalsze trzy, zachowane we fragmentach, zapinki z cmentarzyska w Goździku (grób 12/61, jama 18/61 i znalezisko luźne; ryc. 10:2, 3, 6) należą do wcześniejszych odmian grupy VII i są wyznacznikami fazy C_{1a}. Obydwa wymienione typy współwystępują w zespołach grobowych w kulturze przeworskiej (Spicymierz, woj. konińskie⁹, groby 45, 65), jak i wielbarskiej (Odry, woj. bydgoskie¹⁰, grób 127). Należą one do fazy B₂/C₁, w której w obrębie kultury wielbarskiej współwystępują zarówno nowe formy, charakterystyczne dla fazy C_{1a}, jak i elementy, które stanowiły kontynuację stylu fazy B₂ (te ostatnie w grobach kobiecych)¹¹.

Pozostałe zapinki z Goździka w ilości 6 (groby: 10/60, 19/60, 33/60, jama 39/60 — 2 egz. i znaleziona luźno; ryc. 7:12, 29, 30; 13a, b) należą do grupy VI i reprezentują tę samą formę (odmiana A 161/162). Jej cechy to konstrukcja dwuczęściowa, kuszowata, kolankowato zgięty kabłąk i podwinięta nóżka. Jeden egzemplarz (z grobu 10/60) wyróżnia się ozdobnymi wycięciami kabłąka, drugi natomiast zakończeniami osi sprężynki w formie kulek (19/60). Wszystkie te zapinki należą do następnej fazy chronologicznej, w której występują elementy interregionalnych faz C_{1b} i C₂. Jest to młodsza faza późnego podokresu rzymskiego¹².

Sprzączki i ich fragmenty (wszystkie wykonane z brązu) odkryto w Goździku w 5 grobach: 1/59, 3/60, 10/60, 19/60, 5/61. Cztery lepiej zachowane egzemplarze reprezentują odmienne typy. Trzy z nich odznaczały się szczególnie małymi rozmiarami; jedna miniaturowa, okrągła (ryc. 7:11) ma długi kolec wychodzący poza ramę, czym nawiązuje do niektórych egzemplarzy z późnego podokresu przedrzymskiego¹³. Sprzączka półkolista z grobu 10/60 (ryc. 7:18) odznacza się kolcem lekko zagiętym i zachodzącym na ramę, co stanowi cechę charakterystyczną w późnym podokresie rzymskim; analogiczny egzemplarz w Cecelach, woj. białostockie (z grobu 399), pochodzi z młodszej fazy tego podokresu¹⁴. Podobne, miniaturowe sprzączki, chociaż częściowo różniące się od wyżej wspomnianych formą, występują stosunkowo często na cmentarzyskach kultury wielbarskiej w Brulinie-Koskach, woj. łomżyńskie, Brześciu-Triśninie i Cecelach (grób 209 z fazy C₂); znane są one również w obrębie kultury czerniachowskiej¹⁵. Z cmentarzyska w Goździku pochodzą jeszcze dwie sprzączki prostokątne (ryc. 7:28; 10:1) o formach znanych również poza kulturą wielbarską (w kulturze przeworskiej wykonywano je z żelaza): jedna ze skuwką i osią zdobioną guzkami (grób 5/61), druga natomiast bez skuwki (grób 19/60).

Charakterystycznym znaleziskiem jest pochodzące z jamy grobowej kurhanu I brązowe i platerowane srebrem, wachlarzowato rozszerzone okucie pasa (ryc. 7:3) typu O, według klasyfikacji K. Raddatza. Zbliżone egzemplarze znane są m. in. w kulturze wielbarskiej na Pomorzu

⁸ K. Godłowski, L. Szadkowska, *Cmentarzysko z okresu rzymskiego w Tarnowie, pow. Opole*, „Opolski Rocznik Muzealny”, t. 5: 1972, s. 98 n.; w dalszym ciągu monografie cmentarzysk, z których pochodzą analogie do materiałów z Goździka cytowane są w przypisach tylko po raz pierwszy, natomiast w pozostałych przypadkach podano w tekście jedynie numer grobu z danego cmentarzyska.

⁹ A. Kietlińska, T. Dąbrowska, *Cmentarzysko z okresu rzymskiego we wsi Spicymierz, pow. Turek*, „Materiały Starożytne”, t. 9: 1963, tabl. VII, 14, 18; IX, 14, 15.

¹⁰ K. Godłowski, *The Chronology of late roman and early migration periods in Central Europe*, Kraków 1970, tabl. VI, 22, 24.

¹¹ R. Wołągiewicz, *Kultury oksywska i wielbarska*, [w:] *Prahistoria ziem polskich*, t. 5, *Późny okres lateński i okres rzymski*, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1981, s. 137, 168 n.

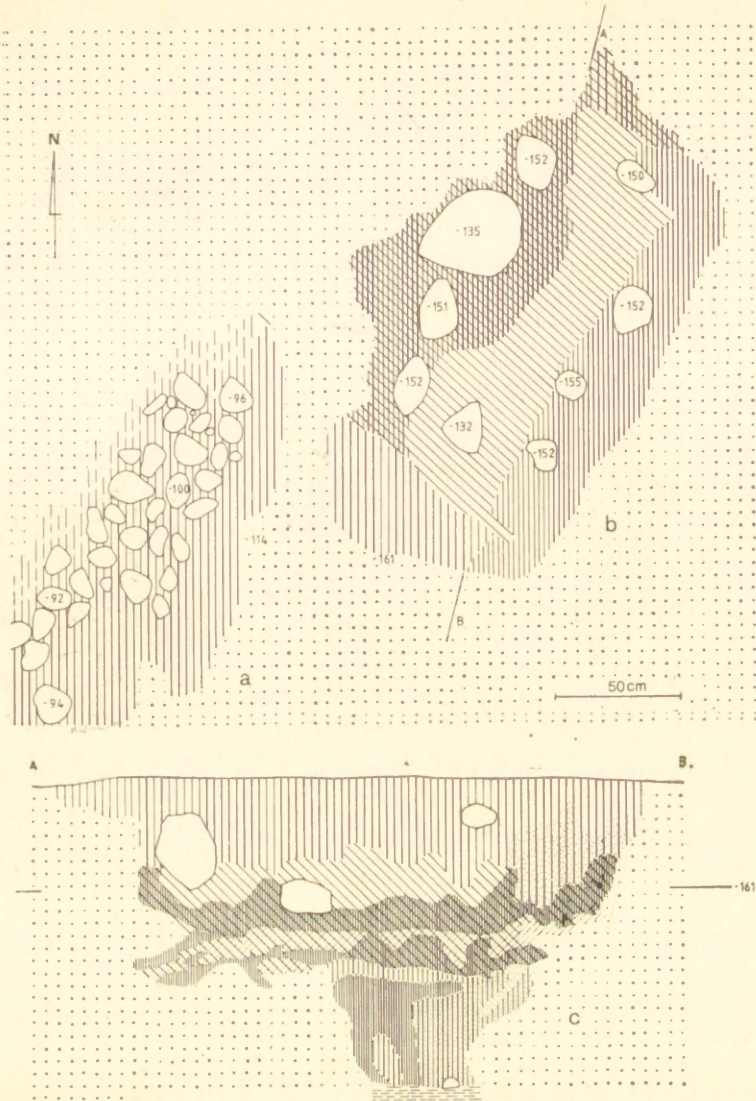
¹² K. Godłowski, Z. Woźniak, *Chronologia*, [w:] *Prahistoria ziem polskich*, t. 5, *Późny okres lateński i okres rzymski*, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1981, s. 56.

¹³ R. Madyda, *Sprzączki i okucia pasa na ziemiach polskich w okresie rzymskim*, *Mat. Star. i Wcz.*, t. 4: 1977, s. 364.

¹⁴ Jaskanis, *Cmentarzysko...*, s. 96, ryc. 10j.

¹⁵ A. Kempisty, *Birytualne cmentarzysko z późnego okresu rzymskiego w miejscowości Brułino-Koski, pow. Ostrów Maz.*, WA, t. 32: 1968, s. 426; J. V. Kucharenko, *Mogilnik Brest-Triśnin*, Moskwa 1980, tabl. 28d, 52a; Jaskanis, *Cmentarzysko...*, ryc. 10i; E. A. Symonovič, *Raskopki mogil'nika u ovcarni sovchoza Pridneprovskogo na Niżnem Dneprze*, „Materiały i Issledovanija po Archeologii SSSR”, nr 82, Moskwa 1960, tabl. XIV: 13.

Ryc. 12. Goździk, woj. Siedlce, stan. 1:

a — plan bruku obok jamy 18/60; b, c — plan i profil jamy 18/61

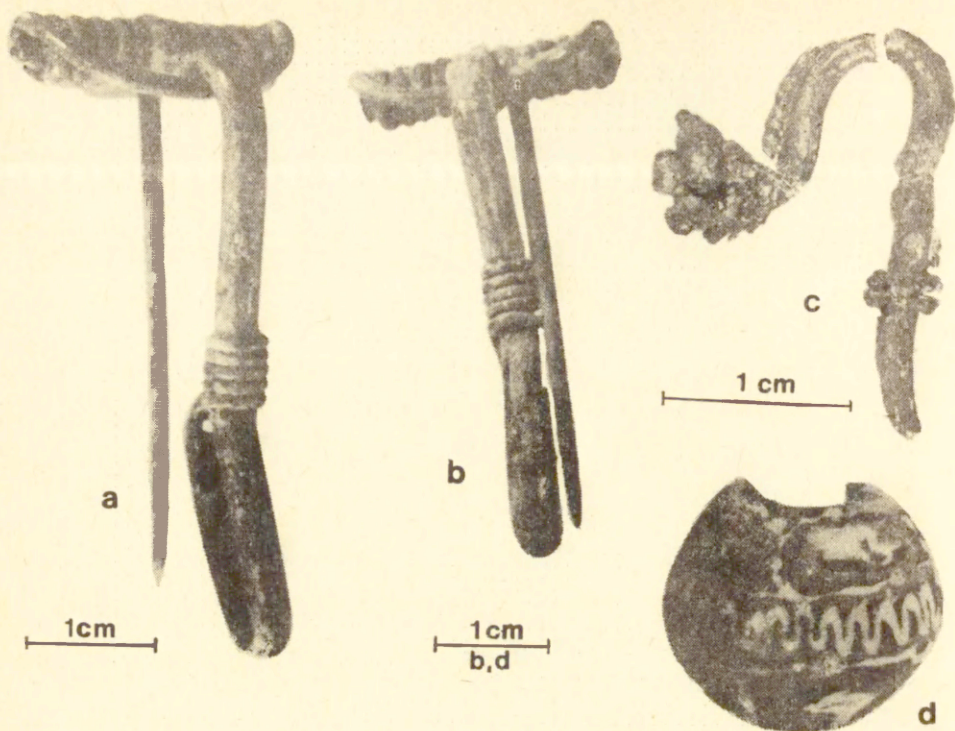
Site 1:

a — plan of the pavement near pit 18/60; b — plan of pit 18/61; c — profile of pit 18/61

(Krosno, woj. elbląskie — z młodszej fazy podokresu późnorzymskiego) oraz w kręgu nadłabskim — z fazy C_1b ¹⁶.

Do ozdób prawdopodobnie należą 2 kółka (ryc. 7:20; 10:7) z taśmy brązowej (pierścionki?), z grobu 10/60 i luźno znalezione, analogiczne jak na cmentarzysku kultury wielbarskiej w Brulinie-Koskach (grób 29); pochodzą one zapewne z fazy C_2 . Natomiast kółko brązowe (pierścionek?) z kamiennego płaszczu kurhanu (ryc. 7:1) nawiązuje do podobnych egzemplarzy wielbarskich

¹⁶ Godłowski, *The Chronology...*, tabl. VII: 16, XIV: 17.

Ryc. 13. Goździk, woj. Siedlce, stan. 1

Zabytki z cmentarzyska: a — jama 39/60; d — konstrukcja kamienna w kurhanie; b, c — znaleźiska luźne

Site 1. Finds from the cemetery

a — pit 39/60; d — stone construction in the barrow; b, c — unassociated finds

z Brulina-Kosek (groby 2, 7) i z Kłoczewa, woj. siedleckie¹⁷ (groby 4, 51), które pochodzą zapewne również z młodszej fazy podokresu późnorzymskiego.

Jedyna w Goździku, luźno znaleziona, srebrna klamerka esowata (ryc. 13c) należy do typu B wg klasyfikacji J. Kmiecńskiego i w obrębie kultury wielbarskiej należy ją datować do wcześniejszej fazy późnego podokresu rzymskiego (B₂/C₁-C₁a)¹⁸.

Cztery brązowe wisiorki wiaderkowate odkryto w Goździku parami w dwóch grobach: 10/60 i 19/60 (ryc. 7:13, 26). Na szczególną uwagę zasługuje poprzecznie żebrowany egzemplarz z grobu 10/60, do którego analogię znamy z Gościszewa, woj. elbląskie (grób 1325), z młodszej fazy podokresu późnorzymskiego¹⁹. Podobnie należy datować pozostałe wisiorki wiaderkowate, chociaż mniejsze ich egzemplarze pojawiają się w kulturze wielbarskiej już w fazie B₂/C₁-C₁a²⁰, a w innych kulturach, jak np. przeworskiej, ozdoby te występują jeszcze wcześniej bo już w fazie B₁.

Paciorki. Cmentarzysko w Goździku dostarczyło stosunkowo wielu paciorków (łącznie 37 sztuk). Pod tym względem obiekt ten różni się w silnym stopniu od niedaleko położonych nekropoli kultury przeworskiej, zarówno wcześniejszych (Garwolin, woj. siedleckie, Opoka, woj. lubelskie), jak i częś-

¹⁷ B. Balke, *Żeńskie? cmentarzysko z okresu późnorzymskiego w miejscowości Kłoczew, pow. Ryki*, Mat. Star. i Wcz., t. 1: 1971, ryc. 7a, 31d.

¹⁸ Godłowski, *op. cit.*, tabl. VI: 10; Wołągiewicz, *Kultury oksywska i wielbarska...*, s. 167, tabl. XXIII: 72.

¹⁹ Godłowski, *op. cit.*, tabl. VII: 23.

²⁰ Wołągiewicz, *op. cit.*, tabl. XXIII: 74.

ciowo współczesnych (Gościeradów, woj. tarnobrzeskie)²¹. Odmienne natomiast stosunki panują na późnorzymskich cmentarzyskach kultury wielbarskiej (np. w Kłoczewie, woj. siedleckie, i Warszawie-Kawęczynie)²², gdzie podobnie jak w Goździku paciorki były bardzo liczne. Pojedynczo występowały egzemplarze z brązu (grób 10/60), z gliny (jama 43/60; ryc. 7:27) i półszlachetnego czerwonego kamienia (prawdopodobnie karneolu — znaleziony w kurhanie, ryc. 7:2). Pozostałe paciorki wykonane zostały ze szkła i bursztynu. Wśród okazów szklanych należy wyróżnić dwa wielobarwne. Jeden z nich, z grobu 5a/60, zachowany częściowo, zdobiony był wtopioną wielobarwną nitką szklaną. Obecność w tym grobie fragmentu naczynia wykonanego na kole pozwala na zaliczenie go do młodszej fazy podokresu późnorzymskiego. Podobnie można zapewne datować drugi, zachowany w połowie, paciorek wielobarwny²³, znaleziony wśród kamieni kolistej konstrukcji kurhanu (ryc. 13d). Był on zdobiony białą linią falistą, podobnie jak dwa paciorki z grobu szkieletowego w Grodzisku Maz., woj. warszawskie²⁴ — z młodszej fazy późnego podokresu rzymskiego. W tej samej warstwie kurhanu I odkryto również wspomniany kuboooktaedryczny paciorek prawdopodobnie z karneolu (ryc. 7:2). Również w grobie 10/60 dwa paciorki kuboooktaedryczne niebieskie (ryc. 7:19) współwystępowały z wyznacznikami młodszej fazy późnego podokresu rzymskiego (wisiołek wiaderkowy, żebrowany i bursztynowe paciorki ósemkowane). Na cmentarzysku w Goździku natomiast wcześniej należy datować 19 miniaturowych paciorków ze szkła matowego (ryc. 10:5), ze względu na współwystępowanie w tej samej jamie (nr 18/61) zapinki grupy VII (A 193/200), która wiąże się z wcześniejszą fazą późnego podokresu rzymskiego. Podobne paciorki znane są z położonego blisko Goździka cmentarzyska w Kłoczewie, woj. siedleckie (groby 27, 78). Poza tym na omawianym cmentarzysku znaleziono luźno fragment paciorka ze szkła jasnozielonego o gwiaździstym przekroju (ryc. 10:8). I ten egzemplarz może być stosunkowo wczesny, bo na cmentarzyskach w Odrach, woj. bydgoskie, i Węsiarach, woj. gdańskie, podobne okazy datowane były w obrębie fazy B₂/C₁-C₁a²⁵. Poza paciorkami znaleziono w Goździku 7 grudek szkła stopionego (jedna w grobie 6/60, pozostałe luźno).

Paciorki bursztynowe wystąpiły w Goździku w 11 egzemplarzach. Najbardziej charakterystyczne to ósemkowane (6 sztuk z grobu 10/60) z fazy C₂ (ryc. 7:16), znane szczególnie licznie na terenach na wschód od dolnej Wisły i w kulturze zachodniobałtyjskiej oraz m. in. również w kulturze czerniachowskiej²⁶. Na Podlasiu występowały na cmentarzyskach w Brulinie-Koskach (groby 30, 32) i Drohiczyń, woj. białostockie²⁷. Inny typ reprezentują 3 paciorki bursztynowe, małe półkoliste, znalezione w grobie 19/60 razem z kolistym drutem brązowym (ryc. 7:24), na który były prawdopodobnie nawleczone. Podobne zawieszki znane są w kulturze wielbarskiej z młodszej fazy podokresu późnorzymskiego oraz z fazy D²⁸. Datowanie takie potwierdza pozostały inwentarz grobu 19/60, a zwłaszcza zapinka brązowa odmiany A 161/162 oraz typowe naczynie misowate (Schalenurne). Analogiczne paciorki bursztynowe znamy z sąsiednich cmentarzysk wielbarskich w Warszawie-

²¹ E. Szarek-Waszkowska, *Cmentarzysko kultury przeworskiej w miejscowości Opoka, pow. Puławy*, „Studia i materiały lubelskie” t. 5; 1971, s. 79-185; Niewęglowski, *Mazowsze...*, s. 217-220; tenże, *Cmentarzysko kultury przeworskiej z okresu rzymskiego, w Gościeradowie, woj. tarnobrzeskie*, Spraw. Arch., t. 33; 1981, s. 61-98.

²² B. Jankowska, *Cmentarzysko z późnego okresu rzymskiego w Warszawie-Kawęczynie*, WA, t. 28; 1962, s. 330-358.

²³ Paciorek ten zaginął już po opublikowaniu, por. A. Niewęglowski, *Recherches sur la période de La Tène III et sur la période romaine en Mazovie meridionale*, „Archaeologia Polona”, t. 8; 1965, s. 158, fig. 9.

²⁴ B. Barankiewicz, *Cmentarzysko z okresu rzymskiego w Grodzisku Maz.*, „Materiały Starożytne”, t. 5; 1959, tabl. III: 10, 14.

²⁵ M. Mączyńska, *Uwagi o chronologii i rozprzestrzenieniu paciorków w okresie rzymskim i wczesnej fazie okresu wędrówek ludów*, „Archeologia Polski”, t. 17; 1972, s. 375n.

²⁶ E. Blume, *Die germanischen Stämme und die Kulturen zwischen Oder und Passarge zur römischen Kaiserzeit*, cz. II, Leipzig 1915, s. 73-74; W. Gaerte, *Urgeschichte Ostpreussens*, Königsberg 1929, s. 238, ryc. 185 f, h, m; Mączyńska, *op. cit.*, s. 381, n.; I. S. Vinokur, *Rużičanskij mogil'nik*, [w:] *Mogil'niki cernjachovskoj kultury*, Moskwa 1979, s. 115, ryc. 4:2, s. 119, ryc. 12:3, s. 122, ryc. 17:5, 13, s. 124, ryc. 21:9.

²⁷ Z. Szmít, *Groby z okresu lateńskiego i rzymskiego na cmentarzysku „Kozarówka” w Drohiczyń nad Bugiem*, WA, t. 6; 1921, s. 64 n.

²⁸ Mączyńska, *Uwagi o chronologii...*, s. 376.

-Kawęczynie (luźno znalezione) i w Kłoczewie (grób 56), a w obrębie kultury zachodniobałtyckiej z Netty, woj. suwalskie (grób 2B)²⁹. W tym samym grobie 19/60 odkryto w Goździku duży okrągły wisior bursztynowy (ryc. 7:22) ze śladami obtaczania na tokarce, zbliżony do niektórych egzemplarzy ze skarbu w Bassoni, woj. lubelskie³⁰. Drugi paciorek ze śladami toczenia, z czerwonego bursztynu (ryc. 7:15) odkryto w grobie 10/60 pochodzącym, jak już wspomniano, również z fazy młodszej podokresu rzymskiego. Wisiorek ten ma kształt płaskowypukły przypominający kamyk do gry. Stosunkowo liczne paciorki bursztynowe na cmentarzysku w Goździku świadczą o handlu wzdłuż Wisły i ewentualnych wędrowniakach kupców — rzemieślników z Pomorza w kierunku południowym³¹ już w młodszej fazie późnego podokresu rzymskiego, zwłaszcza w fazie C₂.

Narzędzia i przybory

Do drugiej, nielicznej grupy przedmiotów wyposażenia grobowego na cmentarzysku w Goździku należą przybory i narzędzia. Są to grzebień, igła, przęślik i ostroga.

Wszystkie trzy grzebień z grobów 1/59, 10/60 i 13/61 zachowały się we fragmentach. Jeden z nich (z grobu 13/61) składał się z pojedynczej, półokrągłej płytki zdobionej poziomym rowkiem. Dwa pozostałe wykonane były z trzech płytek łączonych poprzecznie brązowymi nitami. Grób 10/60 z grzebieniem tego ostatniego typu pochodzi z fazy młodszej, a grób 1/59 prawdopodobnie już ze starszej fazy podokresu późnorzymskiego. W grobie 10/60 odkryto również fragmenty długiej igły brązowej (ryc. 7:25) oraz mały przęślik gliniany lub być może paciorek (ryc. 7:14). Znalaziona luźno ostroga brązowa (ryc. 10:12) nawiązuje do odmian znanych w kulturze wielbarskiej we wcześniejszej fazie podokresu późnorzymskiego³².

Ceramika

Ceramika z cmentarzyska późnorzymskiego w Goździku, chociaż nieliczna, odznacza się jednak dużą różnorodnością form naczyń i ornamentyki. Można wyróżnić następujące typy naczyń: garnki grubocienne, wazy i czarki słaboprofilowane, wazy ostroprofilowane, puchary na wysokich nóżkach, inne formy.

Luźno znalezione fragment garnka z przewężonym uchem (ryc. 10:11) wiąże się z omawianym cmentarzyskiem i odpowiada III grupie klasyfikacji ceramiki kultury wielbarskiej, wg R. Schindlera³³. Charakterystyczny dla tej grupy jest m. in. występujący na wspomnianym naczyńiu ornament zygakowaty znany również z położonego blisko Goździka cmentarzyska kultury przeworskiej w Osiecku, woj. siedleckie³⁴. Ceramika grupy III pojawiła się najwcześniej w końcu fazy B₂ i trwała do C₁/C₂ (wg podziału R. Wołągiewicza). Podobnie datowane są w kulturze wielbarskiej przewężone ucha, chociaż występują one przeważnie na naczyniach mniejszych rozmiarów³⁵.

Wazy i czarki słabo profilowane występowały w Goździku w grobach 1/59 (fragmenty 3 naczyń), 10/61 (popielnica) oraz w jamie grobowej kurhanu (ryc. 7:4, 6, 7,9). Popielnica z grobu 10/61 (ryc. 10:4) nawiązuje do grupy I (wg Schindlera), ale misowaty jej kształt i zapewne również wyodrębniona pierścieniowato nóżka są cechami późnorzymskimi, a zbliżone naczynie z Wiel-

²⁹ J. Okulicz, *Cmentarzysko z III-V w. n.e. z miejscowości Netta, pow. Augustów, WA*, t. 22: 1955, ryc. 2:6.

³⁰ M. Pękalski, *Skarb bursztynowy z Bassonii w pow. puławskim*, „Z otchłani wieków”, R. 12: 1937, s. 106 n.

³¹ S. Nosek, *Znalezisko z okresu wędrowek ludów na Lubelszczyźnie*, „Sprawozdania PMA”, t. 4: 1951, z. 1-2, s. 92 n.; H. Łowmiański, *Początki Polski*, t. 2, Warszawa 1963, s. 285.

³² Por. zbliżone egzemplarze: Godłowski, *The Chronology ...*, tabl. VI: 12, 32; Wołągiewicz, *Kultury oksywska i wielbarska...*, tabl. XXIII: 94.

³³ R. Schindler, *Die Besiedlungsgeschichte der Goten und Gepiden im unteren Weichselraum auf Grund der Tongefäße*, Leipzig 1940.

³⁴ I. Dąbrowska, *Cmentarzysko z okresu rzymskiego w Osiecku, pow. Garwolin*, „Materiały Starożytne”, t. 4: 1958, ryc. 11.

³⁵ Wołągiewicz, *Kultury oksywska i wielbarska...*, 171 n., tabl. XXI: 9-12, XXII: 1, 2, 4.

barku-Gościszewa, woj. elbląskie (grób 406), można zaliczyć do fazy B₂/C₁-C a³⁶. Analogiczne i podobnie datowane naczynia znane są również z cmentarzyska kultury wielbarskiej w Brześciu-Trišinie³⁷. Dalsze czarki słabo profilowane z Goździka (ryc. 7:4, 7, 9) oraz ich ornamentyka nawiązują również do ceramiki kultury wielbarskiej, częściowo z terenów Pomorza, a przede wszystkim z sąsiedniego cmentarzyska w Kłoczewie, woj. siedleckie (groby 3, 43, 64). W odróżnieniu jednak od tego ostatniego ceramika z Goździka nie zawiera żadnych cech kultury przeworskiej. Ornamenty czarek z grobu 1/59 w formie rytych linii pionowych i ukośnych pozwalają na zaliczenie ich do wczesnej fazy późnego podokresu rzymskiego³⁸, tym bardziej, że zespół, z którego pochodzą, nakryty był późniejszym od niego nasypem kurhanu. Ten ostatni natomiast należy do fazy późnej. Odkryta w jamie grobowej kurhanu czarka słabo profilowana (ryc. 7:7) należy do grupy XVIII (wg klasyfikacji R. Schindlera) i zdobiona jest m. in. pasmem zakreskowanych trójkątów; podobny ornament w Kłoczewie występuje dopiero w fazie późnej (grób 68).

Czarki i wazy ostro profilowane z grobów 3/60 i 19/60 (ryc. 7:23) należą do typowych naczyń misowatych kultury wielbarskiej („Schalenurnen”). Ścisłe analogie występują m. in. na cmentarzysku w Brulinie-Koskach (groby 9, 11, 24). Według K. Godłowskiego³⁹ omawiane formy pochodzą z młodszej fazy późnego podokresu rzymskiego. Wskazuje zresztą na to pozostały inwentarz grobu 19/60 (zapinka i wisior bursztynowy). Podobne naczynia znane są licznie na terenach kultury wielbarskiej po wschodniej stronie Wisły⁴⁰.

Puchary na wysokich nóżkach odkryto w Goździku w dwóch egzemplarzach. Puchar z grobu 19/61 (ryc. 10:9) ma zbliżoną formę do naczyń z Pomorza grupy VIII (wg Schindlera), które na tamtym obszarze pochodzą z fazy B₂b⁴¹. Jednakże na innych terenach, jak np. w obrębie kultury luboszyckiej (Wilhelmsau, Kr. Fürstenwalde⁴²) ścisłe analogie mieszczą się w fazie B₂C₁. Fragment naczynia na wysokiej nóżce znany jest również z grobu 10 w Brulinie-Koskach. Fragmenty pucharu o odmienniej formie (ryc. 7:8) znaleziono w Goździku w jamie grobowej kurhanu z młodszej fazy podokresu późnorzymskiego. Ornament wspomnianego naczynia nawiązuje do wątków znanych na terenach północnych (Zwierzewo, woj. olsztyńskie⁴³) już wcześniej, ale jego forma odpowiadała prawdopodobnie pucharowi z Wielbarku-Gościszewa, woj. elbląskie (grób 525) z fazy późnej⁴⁴.

Trzecie naczynie z jamy grobowej kurhanu zachowane w paru fragmentach (ryc. 7:5) miało prawdopodobnie formę pucharu lub misy ostroprofilowanej z podciętym załomem brzuśca (grupa X wg Schindlera). Zdobione gęsto rytymi ukośnymi rowkami (kanelurami), podobnie jak np. naczynie z cmentarzyska kultury wielbarskiej w Nurze-Kolonii, woj. ostrołęckie⁴⁵. Ornament ten mógł być naśladownictwem zdobienia rzymskich kociołków brązowych, skośnie żłobkowanych, które występują stosunkowo licznie w obrębie kultury wielbarskiej.

FORMY I WYPOSAŻENIE GROBÓW

Na omawianym cmentarzysku oprócz jednego kurhanu zbadano łącznie 27 jam, spośród których tylko część można zaliczyć do grobów. Z punktu widzenia występowania kości odkryte jamy można podzielić na 3 grupy: 1) jamy, w których nie znaleziono żadnych kości (39/60, 43/60, 18/61), 2) zawierające niespalone (?) zęby i fragmenty szczęk (groby 10/60, 19/60 — ząb i dwie spalone kostki w naczyniu, 33/60, 2c-3/61), 3) pozostałe groby zawierające większą lub mniejszą ilość

³⁶ Wołgiewicz, *op. cit.*, tabl. XXI: 4.

³⁷ Kucharenko, *Mogil'nik...*, tabl. VI: 1d, X: 22, XI: 26 g.

³⁸ Por. Godłowski, *The Chronology...*, tabl. VI, 4, 35.

³⁹ K. Godłowski, *Chronologia okresu późnorzymskiego i wczesnego okresu wędrówek ludów w Polsce północno-wschodniej*, „Rocznik Białostocki”, t. 12: 1974, s. 38.

⁴⁰ B. Balke, *Uwagi o późnorzymskiej ręcznie lepionej ceramice wazowanej*, „Archeologia Polski”, t. 14: 1969, z. 2, s. 425.

⁴¹ Schindler, *Die Besiedlungsgeschichte...*, tabl. 12: 10, 16: 2.

⁴² G. Domański, *Kultura luboszycka*, [w:] *Prahistoria ziem polskich*, t. 5, *Pozny okres latenski i okres rzymski*, Wrocław — Warszawa — Kraków — Gdańsk 1981, s. 263, tabl. XXXVII: 2.

⁴³ Schindler, *op. cit.*, s. 40, ryc. 21.

⁴⁴ *Tamże*, s. 68, ryc. 45: 13, tabl. 11: 2.

⁴⁵ A. Kempisty, *Późnorzymski cmentarz w Sarnakach, pow. Łosice*, „Światowit”, t. 29: 1968, ryc. 18.

spalonych kości. Wydaje się, że podział ten nie jest zależny od stanu zachowania poszczególnych jam, w każdej bowiem z tych grup występują obiekty o podobnej miąższości.

Jamy bez kości znane są również z innych cmentarzysk fazy cecelskiej kultury wielbarskiej (Brulino-Koski, Brześć-Trišin, Kłoczew⁴⁶). Zawierały one zwykle spaleniznę (resztki stosu ciała-palnego?), niekiedy kamienie (Brześć-Trišin) oraz ceramikę i inne przedmioty. W Goździku obiekty te były stosunkowo bogato wyposażone (zapinki i paciorki) i tylko w jednym z nich (jama 18/61) stwierdzono na obrzeżeniu spaleniznę i obstawę kamienną. Możliwe, że były to groby symboliczne lub zakopywane obok grobów pozostałości ognisk ofiarnych. Ten ostatni wariant interpretacyjny poparł ostatnio J. W. Kucharenko⁴⁷, powołując się na zwyczaje występujące do niedawna w Skandynawii. Wydaje się, że jamy takie występują znacznie częściej na cmentarzyskach kultury wielbarskiej niż przeworskiej.

Inny charakter miały jamy, które zawierały wyłącznie niespalone zęby i fragmenty szczęk. Ekspertyza antropologiczna wykazała, że były to kości małych dzieci, częściowo niemowląt. W jamach tych występowała często spalenizna i na ogół bogate wyposażenie z młodziej fazy podokresu późnorzymskiego (zwłaszcza z fazy C₂). Dwie tego rodzaju jamy (nr 10/60 i 19/60) były najbogatszymi obiektami na całym cmentarzysku. Interpretacja ich nie jest zupełnie jasna. Możliwe, że niektórych osobników (dzieci) pozbawiano po śmierci, w celach magicznych, dolnych szczęk lub samych zębów, które grzebano oddzielnie, a resztę ciała chowano w inny sposób, być może po spaleniu na stosie. O kultowym (magicznym) charakterze zębów jako darów grobowych świadczą niektóre znaleziska na cmentarzyskach celtyckich w Szwajcarii⁴⁸. Na jednym z nich odkryto szkielec z zachowanymi wszystkimi zębami, wokół którego rozsypane były zęby mleczne. W innych zespołach wśród darów grobowych występowały również naszyjniki z paciorków i ludzkich zębów. Odłączanie i specjalne potraktowanie na cmentarzyskach szczęk zmarłych znane jest w obrębie wielu różnych kultur, między innymi w badanym okresie na naszych ziemiach⁴⁹. Szczególne znaczenie ma występowanie tego rodzaju znalezisk na szlaku wędrówek Gotów i Gepidów, nad dolną Wisłą, na Kujawach, w kulturze czerniachowskiej oraz nad dolnym i środkowym Dunajem. Z tym samym szlakiem łączą się również odkrycia w Goździku.

Poza omówionymi obiektami, na cmentarzysku w Goździku odkryto 17 grobów jamowych i 2 popielnicowe (3/60 i 10/61). Proporcje te odpowiadają stosunkom na innych nekropolach fazy cecelskiej kultury wielbarskiej; odbiega od nich jedynie cmentarzysko w Brześciu-Trišinie. Świadczy o tym poniższe zestawienie:

	groby jamowe	groby popielnicowe
Brulino-Koski, woj. łomżyńskie	81% (13:16)	19% (3:16)
Brześć-Trišin	69% (52:75)	31% (23:75)
Cecele, woj. białostockie	88%	12%
Goździk, woj. siedleckie	89% (17:19)	11% (2:19)
Kłoczew, woj. siedleckie	91% (73:80)	9% (7:80)
Warszawa-Kawęczyn	100%	—

Tak silna przewaga grobów jamowych nad popielnicowymi różni w znacznym stopniu wspomnianą kulturę od występujących w fazie B₂ na tym samym obszarze cmentarzysk kultury przeworskiej. Dotyczy to zwłaszcza terenów między Wisłą a Bugiem, gdzie obok nielicznych nekropoli kultury przeworskiej z przewagą grobów jamowych (Osieck i Niecieplin?, woj. siedleckie⁵⁰) wystę-

⁴⁶ A. Kempisty, *Birytualne cmentarzysko...*, s. 446; Kucharenko, *Mogil'nik...*, s. 29; Balke, *Żeńskie? cmentarzysko...*, s. 347 n. Kucharenko cyt. również analogie z innych nekropoli.

⁴⁷ Kucharenko, *op. cit.*, s. 29.

⁴⁸ D. Viollier, *Les sépultures du second age du fer, sur le Plateau Suisse*, Genève 1916, s. 84.

⁴⁹ Niewęgłowski, *Ogólne wyniki i problematyka badań...*, s. 242 n. W Kruszy Zamkowej i Inowrocławiu, woj. bydgoskie, pochówki cząstkowe zawierały najczęściej szczątki małych dzieci, A. Cofa-Broniewska, *Grupa Kruszańska kultury przeworskiej*, Poznań 1979, s. 196.

⁵⁰ Dąbrowska, *Cmentarzysko z okresu rzymskiego...*, s. 255-299; R. Kozłowska, *Cmentarzysko z okresu późnolateńskiego i wczesnorzymskiego w Niecieplinie, pow. Garwolin. „Materiały Starożytne” t. 4: 1958, s. 337-365.*

pują cmentarzyska o całkowicie odmiennych proporcjach występowania obydwu typów pochówków (Garwolin i Karczewiec, woj. siedleckie, Kamieńczyk, woj. ostrołęckie, Łajski, woj. warszawskie, Masów, woj. lubelskie)⁵¹.

Proporcje grobów ze spalenizną i pozbawionych jej kształtują się na cmentarzyskach fazy ceceelskiej kultury wielbarskiej mniej jednolicie niż proporcje pochówków jamowych i popielnicowych. Procent grobów ze spalenizną (w stosunku do wszystkich pochówków nie zniszczonych) waha się od ok. 50 (Cecel, Kłoczew — 40:75) do 100% (Brulino-Koski, gdzie jednak zbadano tylko 17 grobów). W Goździku udział takich pochówków wynosił 61% (11:18) i zbliżony był do cmentarzyska w Brześciu-Triśinie (69% — 52:75). Z wyjątkiem cmentarzyska w Cecelach spalenizna występowała częściej w grobach jamowych niż popielnicowych. W Goździku w obydwu popielnicach mieściło się bardzo mało kości, większa ich ilość występowała obok nich w jamach grobowych (w grobie 10/61 w oddzielnej jamce obok popielnicy). W grobach jamowych ze spalonymi kośćmi występowały niekiedy grudki polepy (groby: 4/60, 5/60, 5a/60, 7/60). Mogły one pochodzić ze starszej, zlokalizowanej w tym samym miejscu osady, chociaż nie można wykluczyć ich związku z wylepionym gliną miejscem stosu.

Na podstawie danych z cmentarzyska w Goździku można również przypuszczać, że pochówki z większą ilością kości pozbawione były spalenizny (groby popielnicowe: 3/60, 10/61 i jamowe: 8/60, 9/60?, 2a/61, 12/61); jednakże ze względu na zniszczenie i częściowe tylko zbadanie cmentarzyska zależność ta będzie w przyszłości wymagała weryfikacji. W trzech grobach jamowych (5/60, 5a/60, 11/60) występowały pojedyncze kamienie, a nad grobem popielnicowym 10/61 odkryto resztki bruku lub wieńca kamiennego.

Należy wreszcie zwrócić uwagę na nierównomierne rozmieszczenie grobów zaznaczające się na planie omawianego cmentarzyska. Występują na nim bowiem skupienia i zagęszczenia rozdzielone jak gdyby pasami powierzchni nie wykorzystanej. Jednakże ze względu na zniszczenie i fragmentaryczne zbadanie obiektu obraz ten może być pozorny.

Groby popielnicowe i jamowe zasadniczo nie różniły się pod względem wyposażenia. W ogóle groby ciałopalne, w odróżnieniu od jam bez kości i jam zawierających zęby, wyposażone były bardzo ubogo. Tylko w jednym z nich (grób 12/61) występowała zapinka brązowa, w jednym brązowa sprzączka do pasa (grób 5/61) oraz w dwóch małe sprzączki i fragmenty grzebieni. Ogólnie na omawianym cmentarzysku wyposażenie grobów i jam oraz znaleziska luźne odpowiadają ściśle znamionom kultury wielbarskiej. Zaznacza się bowiem całkowity brak broni; odkryto jedynie jedną brązową ostrogę. Narzędzia reprezentowane są przez igłę brązową oraz przedmiot gliniany podobny do przęślika, który jednak ze względu na małe rozmiary mógł pełnić funkcję paciorka (wisiorka?). Liczne natomiast były metalowe części ubioru (10 zapinek, 5 sprzączek, okucie pasa, szpila?) oraz ozdoby (pierścionki, klamerka esowata, 4 wisiorki wiaderkowate i 37 paciorków). Przedmioty metalowe, z wyjątkiem jednej szpili (?) wykonane były z brązu.

CHARAKTER KULTUROWY I CHRONOLOGIA CMENTARZYSKA

Z przeprowadzonej wyżej analizy wynika, że cmentarzysko w Goździku należy zaliczyć do kultury wielbarskiej (fazy ceceelskiej), która w późnym podokresie rzymskim rozszerza się z terenów Pomorza na Mazowsze wschodnie i Podlasie sięgając wzdłuż Wisły na południe poza Wieprz⁵². O przynależności do tej kultury świadczą zarówno formy grobów, a zwłaszcza kurhan typu rostolckiego z kolistą konstrukcją otoczoną koncentrycznymi kręgami, jak i charakter wyposażenia przedmiotowego. Wyposażenie to odpowiada ściśle kulturze wielbarskiej pod względem funkcji, surowca i typologii nawiązując do jej rdzennych obszarów na Pomorzu i cmentarzysk po wschodniej

⁵¹ Niewęglowski, *Mazowsze...*, s. 217-220, 252 n.; T. Dąbrowska, *Cmentarzysko kultury przeworskiej w Karczewcu, pow. Węgrów*, Mat. Star. i Wcz., t. 2: 1973, s. 523; *Informator Archeologiczny, Badania rok 1977*, Warszawa 1978, s. 125 n.; T. Dąbrowska, A. Pozarzycka-Urbańska, *Wyniki prac wykopaliskowych na cmentarzysku kultury przeworskiej w Kamieńczuku, gm. Wyszaków, woj. Ostrołęka*, Spraw. Arch., t. 30: 1978, s. 164.

⁵² K. Godłowski, *Kultura przeworska*, [w:] *Prahistoria ziem polskich*, t. 5, *Późny okres la- teński i okres rzymski*, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1981, s. 129.

stronie Wisły środkowej. Brak natomiast na omawianej nekropoli jakichkolwiek cech kultury przeworskiej.

Analiza materiałów wskazuje, że cmentarzysko kultury wielbarskiej na stan. 1 w Goździku użytkowane było tak w fazie wczesnej (starszej), jak i późnej (młodszej). Materiały z omawianego cmentarzyska można więc podzielić na wspomniane dwie fazy: wczesną — B_2/C_1 , która pokrywa się ze stadiem C_1a ⁵³ i późną (C_1b-C_2)⁵⁴. Dalszy podział każdej z nich możliwy jest tylko z pewnym prawdopodobieństwem i w rzadkich wypadkach. Wspomniany podział grobów na cmentarzysku w Goździku zaznacza się dość wyraźnie i reasumując dotychczasową analizę można go przedstawić w sposób następujący:

faza wczesna B_2/C_1-C_1a	podstawy datowania	faza późna C_1b-C_2	podstawy datowania
groby:		groby:	
1/59	ceramika	3/60	ceramika
12/61	zapinka A gr. VII	5a/60	ceramika robiona na kole
13/61	grzebień jednopłytkowy	10/60	zapinka A161, pac.
18/61	zapinka A gr. VII	(faza C_2) 19/60	burszt. ósemkowane zapinka A 161/162
19/61	ceramika (puchar)	(faza C_2) 33/60	wisior burszt.
zabytki luźne:	klamerka esowata	39/60	zapinka A161/162
	zapinka A40/41	kurhan I	zapinki A161/162
	zapinka A gr. VII	zabytki luźne	okucie pasa odmiany O
	paciorek żłobkowany		zapinka A161/162
	o gwiaździstym przekroju		

Wydzielone fazy poświadczą stratygrafia kurhanu 1, pod którym odkryto wcześniejszy od niego grób 1/59. Obydwie fazy zaznaczają się również w rozplanowaniu omawianego cmentarzyska, groby bowiem i zabytki luźne z fazy wczesnej skupiają się w północno-zachodniej partii zbadanej powierzchni, natomiast zespoły późniejsze występują na pozostałym terenie. Z powyższego zestawienia wynika, że cmentarzysko użytkowane było w fazach B_2/C_1-C_1a oraz C_1b-C_2 ; brak na nim natomiast wyznaczników fazy D.

Wskazówką do oznaczenia chronologii bezwzględnej cmentarzyska w Goździku, zgodną zresztą z dotychczasowym datowaniem fazy B_2/C_1 , jest wspomniany wyżej denar Marka Aureliusza z roku 165. Wyznacza on *terminus post quem* włożenia tej monety do grobu.

II. STANOWISKO 2

Stanowisko 2 w Goździku położone było w odległości 800-850 m na południowy zachód od stanowiska 1, obok zagrody Jana Sereja, w odległości 200-250 m na wschód od przystanku autobusowego (ryc. 1). Odkryto na nim cmentarzysko kultury przeworskiej z podokresu wczesnorzymskiego. Z relacji miejscowej ludności wynika, że na terenie tego cmentarzyska przed blisko 40 laty zniszczono krąg zbudowany z wielkich głazów. Średnica jego sięgała dwudziestu kilku metrów. Podobno wewnątrz tego kręgu zaznaczał się wzgórek z dużych kamieni.

Stanowisko 2 badane było w 1961 r. Odkryto na nim 5 jam (ryc. 15a), z których tylko 3 można zaliczyć do grobów (w tym jeden zniszczony i przemieszany). Poza tym z cmentarzyska tego uzyskano od miejscowej ludności przypadkowo odkrytą popielnicę — dwustożkową, brunatną, chropowatą, wypełnioną kośćmi, wśród których znajdowały się ułamki paciorków szklanych. Materiały te zaginęły w magazynie Instytutu Archeologii UW.

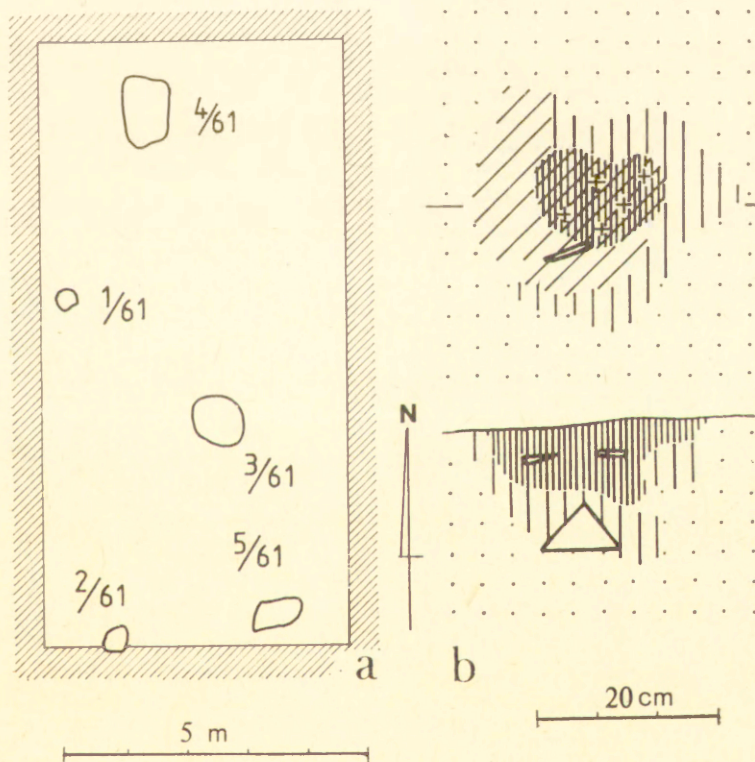
⁵³ Wołagiewicz, *Kultury oksywska i wielbarska...*, s. 137, 168 n.

⁵⁴ Godłowski, *The Chronology...*, s. 38 n., 91.

Ryc. 14. Goździk, woj. Siedlce, stan. 1. Denar rzymski Marka Aureliusza znaleziony luźno
Site 1. Roman denarius of Marcus Aurelius — unassociated find

Ryc. 15. Goździk, woj. Siedlce, stan. 2:

a — plan zbadanego fragmentu cmentarzyska; *b* — plan i profil grobu 1

Site 2:

a — plan of the explored part of the cemetery; *b* — plan and profile of grave 1

Jama 1 — grób jamowy

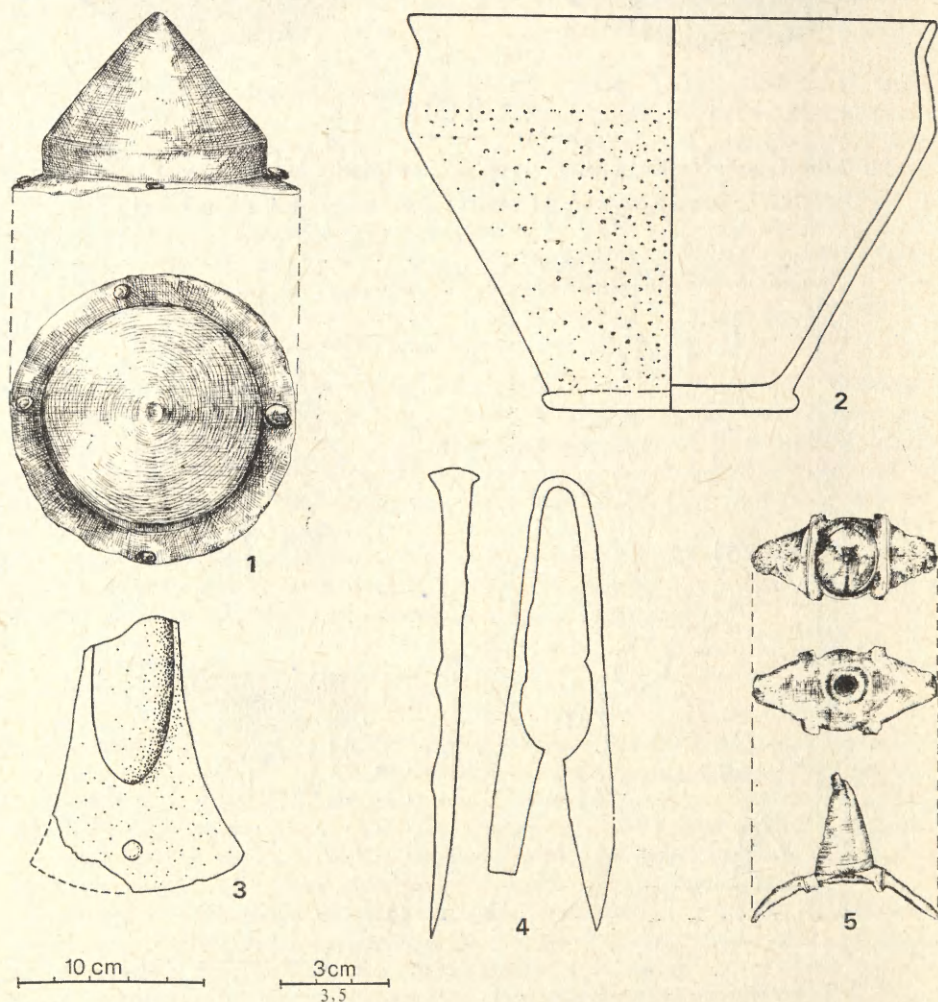
Jama grobowa (średn. 43 cm, głęb. 27-50 cm) miała wypełnisko na obwodzie szare i jasnobrunatne, a wewnątrz brunatnoczarne z kośćmi i ułstkami ceramiki (ryc. 15b). W czarnej warstwie odkryto nożyce w położeniu prawie pionowym, ostrzami do góry. Na dnie w warstwie szarej leżało umbo.

Zawartość: Umbo żelazne (typ 5 wg Jahna), przedziewałe z przywartymi grudami piasku, nity okrągłe, pierwotnie prawdopodobnie 4, wys. 9,7 cm (ryc. 16:1). Nożyce, silnie przedziewałe, dług. 23,8 cm (ryc. 16:4).

Jama 2 — grób popielnicowy, obsypany resztkami stosu

Jama (średn. 58 cm, głęb. 30-56 cm) z wypełniskiem ciemnobrunatnym i brunatnoczarnym z kośćmi (ryc. 17a). Pośrodku stała popielnica wypełniona kośćmi; wewnątrz niej odkryto zapinkę brązową.

Zawartość: Popielnica grubościenna (ryc. 16:2) o powierzchni szorstkiej, nierównej, miejscami

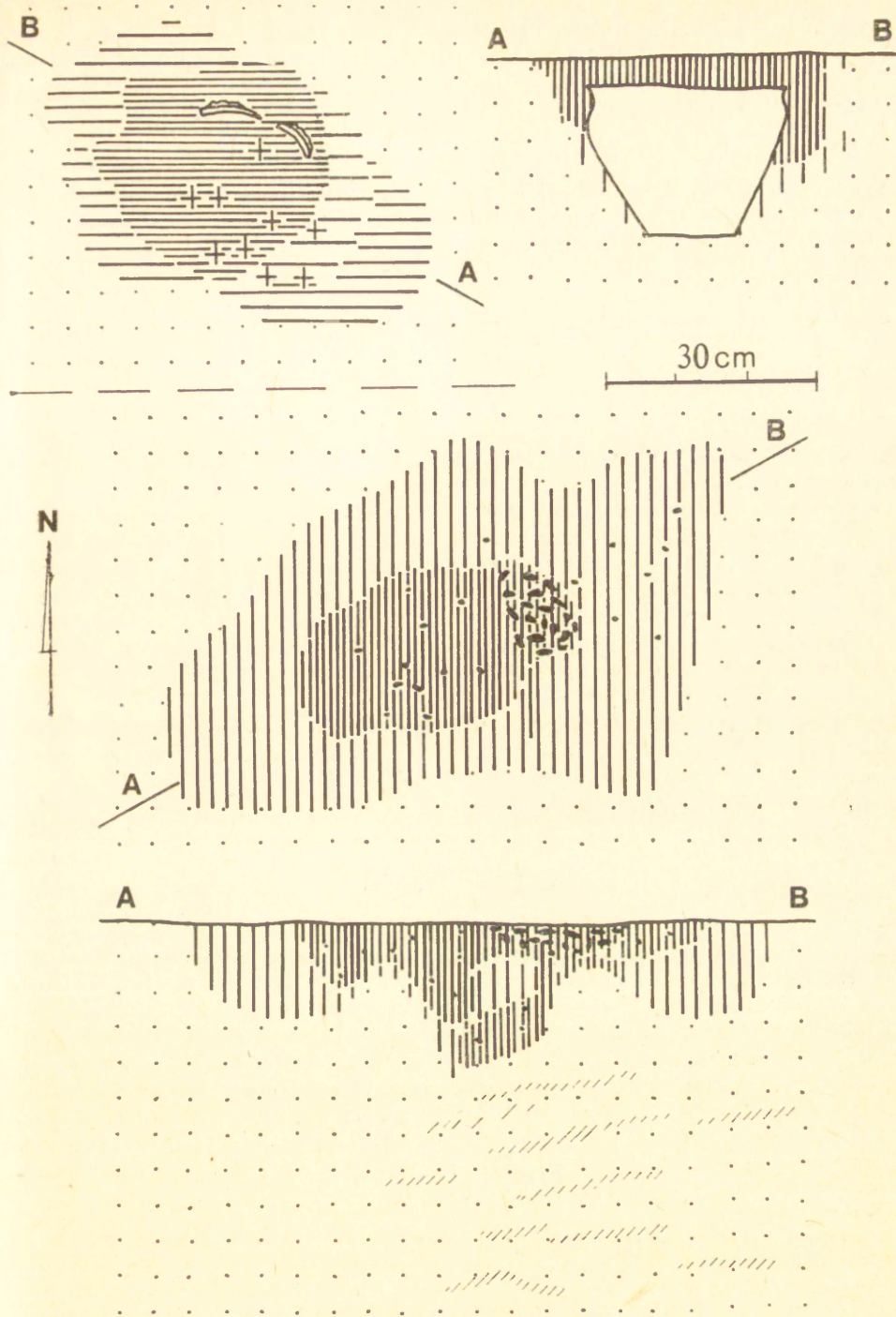
Ryc. 16. Goździk, woj. Siedlce, stan. 2

Zabytki z cmentarzyska: 1, 4 — grób 1; 2 — grób 2; 3, 5 — grób 3; 2 — glina; 5 — brąz; pozostałe — żelazo

Site 2. Finds from the cemetery

1, 4 — grave 1; 2 — grave 2; 3, 5 — grave 3; 2 — clay; 5 — bronze; the rest — iron

Ryc. 17. Goździk, woj. Siedlce, stan. 2. Plany i profile:

a – grób 2; *b* – jama 5

Site 2. Plans and profiles:

a – grave 2; *b* – pit 5

chropowatej, powyżej załomu niestarannie gładzona, barwa szarawobrunatna, miejscami jasnobrunatna, wewnątrz szara, domieszka średnio- i drobnoziarnista, częściowo widoczna na powierzchni, wys. 21,3 cm. Zapinka oblepiona piaskiem, zdjęcie rentgenowskie pozwoliło rozpoznać odmianę trąbkowatą (A 77-79).

Jama 3 — grób zniszczony

Średnica jamy 100 cm, głęb. 26-94 cm. Wypełnisko przemieszane, miejscami żółtawe i brunatne lub rudawe. Znalaziono przerdzewiały fragment imacza typu 9 (ryc. 16:3) oraz fragment ostrogi brązowej (ryc. 16:5) odmiany C (wg K. Godłowskiego)⁵⁵.

Jama 4 (bez kości)

Jama głęb. 26-71 cm miała kształt zbliżony do prostokąta o wymiarach 120×76 cm, a wypełnisko żółtoszare i ciemnoszaroniebieskawe z wkładkami brunatnoczarnymi i bardzo licznymi węglami drzewnymi.

Jama 5 (bez kości)

Jama (średn. 88 cm, głęb. 34-55 cm) z wypełniskiem na obwodzie szarym i żółto-szarym, a w środku węglowoczanym z licznymi węglami drzewnymi (ryc. 17b).

Chronologia opisanych wyżej trzech grobów ze stanowiska 2 w Goździku obejmuje cały podokres wczesnorzymski. Grób 1 datowany jest umbem typu 5 i pochodzi z fazy B₁⁵⁶. Zapinka trąbkowata z grobu 2 pozwala na zaliczenie tego zespołu do fazy B₂ (zapewne B₂b)⁵⁷. Grób 3 zawierał dwa wyznaczniki chronologiczne; imacz typu 9 pochodzi ze schyłku fazy B₂ lub z fazy C₁⁵⁸, podobnie należy datować fragment ostrogi (analogia w Choruli, woj. opolskie, w grobie 115 z podfazy B₂b), która mieści się w rozwiniętej fazie B₂, ale duży gruby bodziec nawiązuje do ostróg z fazy B₂/C₁⁵⁹.

O przynależności omówionych zespołów do kultury przeworskiej świadczy ich wyposażenie w broń i narzędzia, jak również w typową ceramikę.

Niejasne jest zagadnienie zniszczonego przed laty kręgu lub może kurhanu otoczonego kręgiem kamiennym. Sam krąg należałoby wiązać z kulturą przeworską w podokresie wczesnorzymskim, natomiast kurhan kamienny przemawiałby za użytkowaniem cmentarzyska również przez ludność kultury wielbarskiej.

III. UWAGI KOŃCOWE

Na zakończenie nasuwają się wnioski dotyczące zmian kulturowych i osadniczo-demograficznych, jakie nastąpiły na przełomie wczesnego i późnego podokresu rzymskiego w rejonie na wschód od Garwolina i w samym Goździku. Omówione wyżej cmentarzysko kultury wielbarskiej na stanowisku 1 powstało na miejscu opuszczonej wcześniej osady kultury przeworskiej, której mogło odpowiadać cmentarzysko na stanowisku 2. Ten ostatni obiekt nie został zbadany w wystarczającym stopniu, ale najpóźniejsze, pochodzące z niego znaleziska można datować na koniec fazy B₂ lub fazę B₂/C₁. O opuszczeniu w tym czasie sąsiednich cmentarzysk kultury przeworskiej świadczy cmentarzysko w Garwolinie (ul. Leszczyńska), które trwało do końca fazy B₂⁶⁰; natomiast w pobliskim Nieceplinie najpóźniejszy grób pochodzi z fazy B₂/C₁, ale w ceramice zawiera już pewne cechy kultury wielbarskiej⁶¹ (naczynie misowate). Tak więc omówiony obiekt „wielbarski” w Goź-

⁵⁵ Tamże, s. 9, fig. 2 c.

⁵⁶ Godłowski, Woźniak, *Chronologia...*, s. 53.

⁵⁷ Datowanie to potwierdzają zespoły na cmentarzysku w Garwolinie, gdzie podobne zapinki współwystępowały z wyznacznikami podfazy B₂b, por. Niewęglowski, *Mazowsze...* s. 221.

⁵⁸ T. Liana, *Chronologia względna kultury przeworskiej we wczesnym okresie rzymskim*, WA, t. 35: 1970, z. 4, s. 453.

⁵⁹ Godłowski, *The Chronology...*, tabl. I: 20, II: 32.

⁶⁰ Najpóźniejszymi znaleziskami na tym cmentarzysku były: zapinka A 39, sprzączki prostokątne ze skuwkami oraz sprzączka z rozwidlonym kolcem.

⁶¹ Kozłowska, *Cmentarzysko...*, tabl. CIX: 9-24.

dziku został założony bądź w końcowej fazie użytkowania w tym rejonie cmentarzysk kultury przeworskiej, bądź też bezpośrednio po ich opuszczeniu. Mimo to jednak nie występowały na nim żadne cechy tej ostatniej kultury. W ten sposób opisany układ źródeł archeologicznych świadczy o znacznych zmianach ludnościowych.

*Zakład Epoki Metali IHKMPAN
w Warszawie*

ANDRZEJ NIEWĘGŁOWSKI

TWO CEMETERIES OF THE ROMAN PERIOD AT GOŹDZIK, COMMUNE OF BOROWIE, PROVINCE OF SIEDLCE

Materials from two cemeteries investigated by the author at Goździk near Garwolin, and distant some 800-900 m from each other are described and analysed. The cemetery on site 1 belongs to the Wielbark culture and that on site 2 to the Przeworsk culture.

The cemetery of the Wielbark culture, dating from the Late Roman period, consisted of several barrows of stones and of flat graves situated close by. One barrow and 26 pits were explored. At the foot of the barrow was a construction composed of several layers of large stones arranged in the shape of a circular belt 12,6 m in diameter (fig. 2, 5). The construction was covered by a stone capping up to 110 cm high. In the middle of the barrow were traces of a later ditch which partly destroyed the stone capping and the grave pit. Deeper, was an undisturbed rectangular stone setting of the grave, which, however, contained no bones. Either the bones have decomposed completely or, alternately, this was a symbolic grave. The pit contained fragments of 3 vessels (fig. 7:5, 7, 8) and a plated strapend of bronze (fig. 7:3). Among the stones of the circular construction two large beads were found (fig. 7:2; 13d). The barrow dates from the late phase of the Late Roman period (stage C₂?).

The pits lying near the barrow can be divided into three groups: 1. pits without bones, 2. pits containing only teeth and parts of jaws, 3. cremation graves. Pits without bones (relatively richly furnished) could be symbolic graves or contained remains of sacrificial fires. The separate burial of teeth and jaws had a magical significance and has been recorded in various cultures. At Goździk graves of this kind were also richly furnished (particularly graves 10/60 and 19/60 which were the richest in the cemetery — fig. 7:12-20, 25; 7:21-24, 26, 28). On the other hand, the pits with cremated bones were poorly furnished. Only 2 cremation burials in urns and 17 pit graves were discovered. These proportions are consistent with those noted in other late Roman cemeteries of the Wielbark culture on the east side of the Vistula and differentiate them from the cemeteries of the Przeworsk culture. Materials from graves and pits found in the cemetery at Goździk are characteristic of the Wielbark culture in typology, raw material and function of the objects in question. Attention should be called to the fairly frequent occurrence of amber beads (fig. 7:15, 19, 22, 24), occasionally with traces of turning on a lathe, which were used in barter. Owing to a detailed analysis it has been possible to distinguish two chronological phases in the Goździk cemetery, consistent with the division of the Wielbark culture in the Late Roman period: an early phase coinciding with stage C_{1a} and a late phase covering stages C_{1b} and C₂. This division is also reflected in the distribution of the graves in the cemetery described.

The second cemetery at Goździk, which represents the Przeworsk culture, yielded only 5 pits (3 graves) of the Early Roman period.

In neighbouring areas the cemeteries of the Przeworsk culture fell into disuse by the end of phase B₂ and in the early phase B₂/C₁, ie just before establishing or in the first phase of use of the Wielbark culture cemetery at Goździk. It should be stressed that the cemetery occupies the site of the abandoned settlement of the Przeworsk culture of the Early Roman period. These facts, combined with great differences between the two cultures, indicate considerable settlement and demographic changes.

